

Nasjonale retningslinjer

for realkompetansevurdering av voksne
i videregående opplæring

Innhold

1. Innledning	4
Del 1: Sentrale avklaringer om realkompetansevurdering	5
2. Retten til realkompetansevurdering	5
3. Formålet med realkompetansevurdering	5
4. Rammene for og innholdet i realkompetansevurdering	6
5. Fylkeskommunens ansvar	13
Del 2: Faser i en realkompetansevurdering	15
6. Fase 1: Veiledning og avklaring	15
7. Fase 2: Kartlegging av den voksnes kompetanse	20
8. Fase 3: Vurdering og verdsetting av den voksnes kompetanse	25
9. Fase 4: Dokumentasjon – Enkeltvedtak	35
Del 3: Klage	39
10. Klage	39

1. Innledning

Utdanningsdirektoratet gir her retningslinjer for gjennomføring av realkompetansevurdering i videregående opplæring. Gjennom realkompetansevurdering blir den voksnes kompetanse kartlagt, vurdert, verdsett og dokumentert i forhold til Læreplanverket for Kunnskapsløftet.¹ Den voksnes realkompetanse kan være tilegnet gjennom formell, uformell og ikke-formell læring. Dersom den voksnes realkompetanse er likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring, skal den godkjennes. Resultatet av realkompetansevurderingen skal føres på et kompetansebevis for å dokumentere realkompetansen. Resultatet kan blant annet brukes ved inntak til videregående opplæring for å gi et tilpasset opplæringsstilbud.

Formålet med nasjonale retningslinjer for realkompetansevurdering er å bidra til god kvalitet på realkompetansevurderingene og lik praksis i fylkeskommunene. Dette skal bidra til å øke tilliten og legitimiteten til ordningen med realkompetansevurdering. Retningslinjene skal også bidra til å sikre den voksnes rettssikkerhet. Retningslinjene omhandler realkompetansevurdering av voksne med rett til videregående opplæring. De gjelder også så langt de passer for realkompetansevurdering av voksne uten rett til videregående opplæring.

Fylkeskommunen har ansvaret for at realkompetansevurderingen er i samsvar med regelverket. Realkompetansevurdering er regulert i opplæringsloven § 4A-3 og i forskrift til opplæringsloven §§ 4-13 og 6-46.

I disse retningslinjene tydeliggjør vi hvordan realkompetansevurdering skal gjennomføres innenfor de rammene som er fastsatt i regelverket. En viktig del av dette er å klargjøre kravene i regelverket til realkompetansevurderingen og å sikre at den voksne får begrunnede enkeltvedtak.

Målgruppen for retningslinjene er fylkeskommunen, og også de fagpersonene som gjennomfører de ulike fasene i realkompetansevurderingen.

Disse retningslinjene er delt i tre. Del 1 inneholder sentrale avklaringer knyttet til retten til å bli realkompetansevurdert, formålet med realkompetansevurdering, rammene for og innholdet i realkompetansevurderingen og fylkeskommunens ansvar. I denne delen er fokuset på regelverket som gjelder for realkompetansevurdering. Del 2 omhandler hvordan en realkompetansevurdering bør gjennomføres. Saksgangen er delt i fire faser: veiledning og avklaring, kartlegging, vurdering og dokumentasjon. Del 3 behandler klageretten.

Del 1 og del 2 kan leses separat, men den som skal gjennomføre realkompetansevurderingen, bør i tillegg til del 2 som inneholder retningslinjer for saksbehandling, også ha god kjennskap til del 1 som inneholder de juridiske rammene.

1. Retningslinjene gjelder tilsvarende for Læreplanverket for Kunnskapsløftet – Samisk.

Del 1 behandler den voksnes rett til realkompetansevurdering, formålet med vurderingen, rammene for og innholdet i vurderingen og fylkeskommunens ansvar. Her gir vi mer overordnet informasjon som er av betydning for hvordan vi skal forstå realkompetansevurdering. Informasjonen kan være viktig for flere av fasene i del 2.

2. Retten til realkompetansevurdering

Fra det året en person fyller 25 år, kan hun eller han ha voksenrett til videregående opplæring. Voksne som har fullført norsk grunnskoleopplæring eller tilsvarende, men som ikke har fullført videregående, har etter søknad rett til videregående opplæring som er særskilt organisert for voksne etter opplæringsloven § 4A-3. De som har voksenrett til videregående opplæring, har en lovfestet rett til å bli realkompetansevurdert.

Realkompetansevurdering er regulert i opplæringsloven § 4A-3 og i forskrift til opplæringsloven §§ 4-13 og 6-46. For å bli realkompetansevurdert etter bestemmelsene her, er det et vilkår at vedkommende fyller 25 år i løpet av året. Det er som hovedregel ikke hjemmel til å realkompetansevurdere personer under 25 år.² For voksne med rett til videregående opplæring er vurderingen gratis, jf. § 4A-3.

Voksne som ikke har rett til videregående

² Det er to unntak fra dette. For det første kan ungdom i særskilte tilfeller tas inn til videregående opplæring som er særskilt organisert for voksne dersom de oppfyller vilkårene i § 3-1 tiende ledd. Disse skal ha et inntaksvedtak etter § 6-48 og har rett til å bli realkompetansevurdert. For det andre kan ungdom som har brukt opp retten til videregående opplæring, og som søker om inntak til en privatskole godkjent etter privatskoleloven § 2-1 som kan ta inn voksne uten rett, bli realkompetansevurdert.

opplæring fordi de har brukt opp denne retten, kan også bli realkompetansevurdert. Dette kan skje ved at den voksne henvises fra NAV eller kommunen, eller ved at den voksne selv tar kontakt med fylkeskommunen og ber om å bli realkompetansevurdert. Dersom den voksne blir henvist av NAV eller kommunen, er det disse som dekker kostnadene.

3. Formålet med realkompetansevurdering

Å bli realkompetansevurdert kan være aktuelt både for voksne som vil ta videregående opplæring, og for voksne som ønsker å dokumentere kompetansen sin, for eksempel overfor en arbeidsgiver. Realkompetansevurdering har som formål å anerkjenne en persons kompetanse vurdert etter Læreplanverket for Kunnskapsløftet, uavhengig av hvor og hvordan kompetansen er tilegnet/ervert. Gjennom vurderingen får den voksne dokumentert sin kompetanse uten å måtte gå veien om tradisjonelle prøveordninger. Formålet er å finne ut av hva den voksne kan og dokumentere dette. Realkompetansevurderingen fastslår om, og på hvilket nivå, den voksnes kompetanse er likeverdig med den kompetansen som bestått videregående opplæring gir.

Voksne som ønsker videregående opplæring, skal kunne bygge videre på den realkompetansen hun eller han har skaffet seg på andre arenaer enn gjennom

videregående opplæring. Å anerkjenne allerede tilegnet kompetanse gjennom realkompetansevurdering kan føre til en mer effektiv bruk av ressurser og tid i utdanningssystemet for den voksne og til en mer effektiv utnyttelse av ressursene i utdanningssystemet og samfunnet generelt.

Godkjent realkompetanse kan gi den voksne

- dokumentasjon på godkjent kompetanse i fag, en dokumentasjon som er likeverdig med andre sluttvurderinger
- avkortet og tilpasset opplæringstilbud for å oppnå yrkes- eller studiekompetanse³

Voksne som blir realkompetansevurdert, har rett til både et enkeltvedtak om realkompetansevurdering og et kompetansebevis som dokumenterer hva den voksne har fått godkjent.⁴ For mer om krav til innholdet i enkeltvedtaket og kompetansebeviset, se punkt 9.1.

Realkompetansevurdering som sluttvurdering

Å få godkjent et fag gjennom en realkompetansevurdering er likeverdig med andre sluttvurderinger etter forskriften kapittel 4, jf. § 4-13. Det betyr at en voksen som får godkjent et helt fag gjennom en realkompetansevurdering, for eksempel programfaget helsefremmende arbeid på Vg1 i utdanningsprogram for helse- og oppvekstfag, har en sluttvurdering i dette faget. Den voksne følger ikke opplæring i faget på det trinnet hun eller han har fått faget godkjent, og trenger ikke å gå opp til eksamen i dette faget.

3 For mer om dette, se rundskriv Udir-2-2008

4 Opplæringsloven § 4A-3

Realkompetansevurdering for å gi et avkortet og tilpasset opplæringstilbud

Den som har voksenrett til videregående opplæring, har til vanlig rett til et opplæringstilbud som fører fram til ønsket sluttkompetanse. Det vil si å bli tatt inn til det programområdet de ønsker yrkes- eller studiekompetanse i, jf. forskriften § 6-45. For voksne som søker om videregående opplæring, vil både fag som godkjennes fullt ut, og fag som den voksne får godkjent deler av, ha betydning. Opplæringen bygger på den kompetansen den voksne har fra før, og skal tilpasses hans eller hennes behov, jf. § 4A-3. Realkompetansevurderingen kan gi grunnlag for inntak, avkortning og tilpasning. Gjennom realkompetansevurderingen skal det avklares hvilke fag på Vg1, Vg2 og Vg3 søkeren har behov for mer opplæring i for å oppfylle kravene til fag-/svenebrev og/eller vitnemål.⁵

4. Rammene for og innholdet i realkompetansevurdering

I Kunnskapsløftet er det mange veier til kompetanse. Realkompetansevurdering forutsetter at den som vurderer, har en bred forståelse av kompetansebegrepet, og av at kompetanse kan erverves på ulike arenaer på ulike måter. En vurdering av realkompetanse er basert på faglig skjønn utført av kompetente fagpersoner.

Det følger av forskriften § 6-46 at i en realkompetansevurdering skal fylkeskommunen vurdere om den voksnes formelle, ikke-formelle og uformelle kompetanse er likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring:

5 Se forskriften §§ 3-42 og 3-67 eller § 4-34.

- **Formell kompetanse:** Fullført og ev. avbrutt videregående opplæring fra Norge eller fra utlandet.
- **Ikke-formell kompetanse:** Kurs eller kompetansehevende tiltak på arbeidsplassen i regi av et studieforbund eller andre.
- **Uformell kompetanse:** Kunnskap og ferdigheter gjennom arbeid, organisasjonsarbeid, annet frivillig arbeid eller erfaring fra andre steder der læring ikke er det primære formålet. Uformell læring er ikke organisert eller strukturert med hensyn til mål, tid eller læringsstøtte, og den er i de fleste tilfeller utilsiktet fra «elevens» side.

I korte trekk kan en persons realkompetanse oppsummeres med alt den voksne kan. Hvor og hvordan kompetansen er ervervet, har ingen betydning. Det avgjørende er at hun eller han har denne kompetansen.

Særlig om formell kompetanse

En persons samlede realkompetanse omfatter også hans eller hennes formelle kompetanse, dvs. fag som er bestått gjennom en standpunktvurdering eller eksamen. I en realkompetansevurdering etter forskrift til opplæringsloven skal ikke standpunktkarakter eller eksamenskarakter den voksne har i fag fra videregående opplæring, trekkes inn. Disse sluttvurderingene har hun eller han allerede fått, og det er ikke behov for å realkompetansevurdere dette. Det går et skille mellom hva som er en del av en persons realkompetanse, og hva som er relevant i en realkompetansevurdering. Vi har andre ordninger i regelverket for å godkjenne tidligere videregående opplæring. For mer om andre ordninger, se punkt 4.6.

Dersom den voksne har avbrutt videregående opplæringen i løpet av et opplæringsløp, vil det være aktuelt å realkompetansevurdere den voksne i de fagene hun eller han har påbegynt. Dersom en voksen har fulgt opplæringen i et fellesfag og avsluttet på et trinn som ikke har standpunktkarakter, vil det være aktuelt å godkjenne dette faget gjennom en realkompetansevurdering på det aktuelle trinnet. Det er da tilstrekkelig at den voksne kan dokumentere at hun eller han har fått en halvårsvurdering med karakter i faget etter Vg1 eller Vg2. Den voksne får ikke godkjent hele faget på denne måten, men kan få godkjent deler av faget.

4.1 Fag

Alle fag på Vg1-, Vg2- og Vg3-nivå kan realkompetansevurderes. Det gjelder fellesfag, programfag, lærefag og prosjekt til fordypning. Fag og eksamener på Vg3-nivå innenfor et yrkesfaglig utdanningsprogram kan ikke godkjennes som sluttvurdering, men realkompetansevurdering kan og bør brukes for å tilpasse og avkorte opplæringen til den voksne, se nedenfor.

Begrepet fag er flertydig

Begrepet fag har ulikt innhold avhengig av om det er et yrkesfaglig eller studieforberedende utdanningsprogram, og avhengig av om det er opplæring i skole eller i bedrift. Dette innebærer at når begrepet fag brukes i disse retningslinjene, må det forstås i lys av hvordan det enkelte utdanningsprogram er bygd opp.

For Vg3 på yrkesfaglige utdanningsprogrammer som følger 2 + 2-modellen, er lærefagene strukturert i flere hovedområder som utfyller hverandre og må ses

i sammenheng. Læreplanen for opplæring i bedrift er ikke strukturert i programfag i lærefagene, og det skal ikke settes standpunkt karakterer. På Vg2 er læreplanen strukturert i programområder med en læreplan for felles programfag som inneholder flere programfag. Alle programfagene på Vg2 og Vg1 kan godkjennes hver for seg gjennom en realkompetansevurdering. I tillegg har deltakeren på Vg1 og Vg2 fellesfag som også kan godkjennes gjennom en realkompetansevurdering. I dette dokumentet bruker vi lærefaget når vi omtaler fag på Vg3 som har opplæring i bedrift. Fag peker her på programfag og fellesfag i skole. Dette er gjort for å unngå sammenblanding.

Innenfor de studieforbereidende utdanningsprogrammene er det både programfag og fellesfag. Begrepet fag dekker alle fagene som elever/deltakere skal ha på de ulike trinnene ifølge fag- og timestfordelingen. Rene skoleløp innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, for eksempel programområdene interiør, apotektekniker og romteknologi, har samme bruk av begrepet fag som innenfor de studieforbereidende utdanningsprogrammene.

Prosjekt til fordypning

Når det gjelder prosjekt til fordypning, vil det for de fleste voksne være mer hensiktsmessig å benytte privatistordningen enn å bli realkompetansevurdert. De fleste voksne vil ha tilstrekkelig arbeids erfaring til å få prosjekt til fordypning godkjent.

For å dekke timetallet i prosjekt til fordypning kan de som ikke har vært elever på Vg1, dokumentere til sammen 210 timer praksis i et relevant lærefag på Vg3. Det tilsvarende antallet timer praksis på Vg2 er

316 timer. Dette framkommer av privatistordningen i forskrift til prosjekt til fordypning. Praksisen godkjennes av fylkeskommunen ved oppmelding som privatist i prosjekt til fordypning. Ved realkompetansevurdering i prosjekt til fordypning må det utarbeides en lokal læreplan for den som skal realkompetansevurderes, noe som vil medføre merarbeid i forhold til privatistordningen. Direktoratet anbefaler at privatistordningen brukes framfor realkompetansevurdering i prosjekt til fordypning for voksne med arbeids erfaring innenfor faget. For mer om dette, se læreplanen i prosjekt til fordypning og veileder til læreplanen.

Tverrfaglig eksamen Vg2

De fleste programområdene til Vg2 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer har fastsatt at elever/deltakere og privatister må bestå tverrfaglig eksamen. Tverrfaglig eksamen kan også godkjennes gjennom realkompetansevurdering. Dette krever at den voksne har en kompetanse som tilsvarer det som prøves på denne eksamenen.

4.2 Realkompetansevurderingen tar utgangspunkt i ønsket sluttkompetanse

En realkompetansevurdering etter opplæringsloven med forskrifter skal alltid gjøres opp mot Læreplanverket for Kunnskapsløftet. For få godkjent i et fag må den voksnes kompetanse være likeverdig med den kompetansen som er fastsatt i læreplaner for fag i et konkret utdanningsprogram, programområde eller lærefag. En realkompetansevurdering starter som regel med å finne ut hvilken sluttkompetanse den voksne ønsker, og ut fra dette blir det avgjort hvilke læreplaner vurderingen skal gjøres opp mot. En

realkompetansevurdering skal som hovedregel gjennomføres med utgangspunkt i den yrkes- eller studiekompetansen den voksne ønsker. Det vil si at dersom den voksne ber om en vurdering av yrkeskompetanse, så skal realkompetansevurderingen gjennomføres med utgangspunkt i læreplanene for Vg3, også på Vg2 og Vg1. Dette er et «top-down-prinsipp».

Godkjent realkompetanse betyr at den voksnes kompetanse er likeverdig med beskrevne mål i en eller flere læreplaner for fag innenfor et programområde til Vg2 eller et utdanningsprogram til Vg1. Den voksne kan få godkjent hele fag eller deler av fag.

4.3 Realkompetansevurdering i Vg3 på yrkesfaglige utdanningsprogrammer

Når det gjelder realkompetansevurdering i Vg3 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, er det viktig å skille mellom realkompetansevurdering som sluttvurdering, og bruk av realkompetansevurdering for å gi den voksne et tilpasset og avkortet opplæringstilbud.

Vi minner her om alle fag og eksamener som følger av læreplanverket, må være bestått dersom den voksne skal kunne melde seg til fag- eller svenneprøven, jf. forskriften § 3-51, se nedenfor. Voksne som ønsker å bli realkompetansevurdert på et yrkesfaglig utdanningsprogram må også ha en sluttvurdering i alle fellesfagene, jf. det som er fastsatt i læreplanene.

Sluttvurdering i Vg3

Det er fastsatt i § 4-13 første ledd siste punktum at det ikke er mulig å få godkjent fag innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer i Vg3 som sluttvurdering. Det vil si at en som ønsker å bli agronom

(yrkeskompetanse), ikke kan få godkjent programfaget gårdsdrift på Vg3 etter § 4-13 som en sluttvurdering. Den det gjelder, må få en standpunktkarakter og skal så gå opp til tverrfaglig praktisk eksamen. Privatister må avlegge eksamen i programfagene og tverrfaglig praktisk eksamen. Det er heller ikke mulig å godkjenne realkompetanse slik at den voksne får godkjent en eksamen på Vg3-nivå, for eksempel fastsatt i læreplanen i elektrikerfaget. Resultatet av realkompetansevurdering på Vg3-nivå skal behandles i enkeltvedtaket, men skal ikke føres på kompetansebeviset siden godkjent realkompetanse ikke er en sluttvurdering på Vg3.

Avklare opplæringsbehov

Det at realkompetansevurdering ikke er en sluttvurdering på Vg3 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, betyr ikke at realkompetansevurdering ikke er viktig og tillatt på Vg3-nivå. Tvert imot er realkompetansevurdering av stor betydning for å oppfylle den voksnes lovfestede rett til et opplæringstilbud som er tilpasset, jf. opplæringsloven § 4A-3. Det er tillatt å vurdere den realkompetansen den voksne har både i lærefaget og i programfagene i Vg3 for programområder som har opplæring i skole. Realkompetansevurderingen brukes for å avgjøre hvilken kompetanse den voksne har sammenlignet med læreplanen, og hvilken opplæring hun eller han trenger for å kunne bestå faget. Dersom dette er en voksen som gjennom realkompetansevurderingen viser at hun eller han har en likeverdig kompetanse i faget, og ikke har behov for mer opplæring, vil opplæring ikke være nødvendig. Dette gjelder også for lærefag som følger 2 + 2-modellen.

I Vg3 er spørsmålet hvor mye opplæring den voksne har behov for før hun eller han har tilstrekkelig kompetanse til å melde seg opp til fag- eller svenneprøven. Fylkeskommunen bør gi den voksne et opplæringstilbud på Vg3 som gjør at den det gjelder, har gode forutsetninger for å bestå fag- eller svenneprøven.

For voksne som blir realkompetansevurdert på Vg3-nivå innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, og resultatet er at den voksne ikke har behov for mer videregående opplæring, skal det i enkeltvedtaket synliggjøres at den voksne ikke har behov for mer opplæring på Vg3-nivå, men lærefaget skal ikke godkjennes gjennom en realkompetansevurdering. På kompetansebeviset skal det ikke uttrykkes noe om den voksnes kompetanse i fag på Vg3-nivå, kun fag på Vg1- og Vg2-nivå som er godkjent. Dette har sammenheng med at det ikke er mulig å gi en sluttvurdering på Vg3-nivå innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer.

Krav for å melde seg til fag- eller svenneprøven

Før en voksen kan melde seg til fag- eller svenneprøven, skal hun eller han ha bestått de fagene som er fastsatt i fag- og timefordelingen for utdanningsprogrammet til Vg1 og programområdene til Vg2 og eventuelt Vg3 i skole. I tillegg kommer eventuelle eksamener som er fastsatt i forskriften eller i læreplanen for fag, jf. forskriften § 3-51. Merk at det er et begrenset unntak i bestemmelsens andre ledd. For Vg1 og Vg2 er en godkjent realkompetansevurdering etter § 4-13 likeverdig med andre sluttvurderinger. Dette gjelder også for tverrfaglig eksamen til Vg2.

Resultatet av realkompetansevurderingen kan bli at den voksne har fått godkjent alle fag og eksamener til Vg1 og Vg2 som kreves for utdanningsprogrammet til Vg1 og programområdet til Vg2. Ut fra dette har den voksne da så god kompetanse i lærefaget til Vg3 at hun eller han ikke har behov for mer videregående opplæring. Den voksne oppfyller dermed kravet til å melde seg til fag- eller svenneprøven etter forskriften § 3-51. Se punkt 8.1.2 for mer om hvilket faglig nivå som kreves for at den voksnes kompetanse skal være likeverdig ved realkompetansevurdering til Vg3 med opplæring i bedrift. Kravet for å få godkjent er ikke det samme som ved opplæring i skole.

4.4 Godkjent i hele eller deler av et fag

Det er mulig å få godkjent både hele og deler av et fag gjennom en realkompetansevurdering. Dersom den voksnes kompetanse ikke er likeverdig med den samlede kompetansen som følger av læreplanen for et fag, kan den voksne få godkjent deler av et fag. Godkjent i deler av et fag er ikke likeverdig med en sluttvurdering i faget. Den voksne må ha standpunkt karakter og/ eller eksamens karakter for å oppfylle krav til vitnemål eller fag- eller svennebrev.⁶ Det er ikke mulig å gå opp til eksamen i deler av faget.

Godkjent i deler av et fag er likevel viktig for den som ønsker mer videregående opplæring, eller for den som ønsker å få dokumentert at hun eller han har noe kompetanse i et fag. Godkjent i deler av et fag skal dokumenteres på et vedlegg til

---

⁶ Jf. forskriften §§ 3-42 og 3-67 eller § 4-34. For hvilke krav som gjelder, se læreplanen i faget.

kompetansebeviset og i enkeltvedtaket. For voksne som ønsker dokumentasjon for å kunne legge den fram for en mulig arbeidsgiver, er det også viktig å få godkjent i deler av et fag.

Det er ikke mulig å foreta en realkompetansevurdering etter at opplæringen er gitt for å godkjenne kompetansemål som ikke ble godkjent i en realkompetansevurdering i forkant av opplæringen.

4.5 Metoder og språk

Realkompetansevurderingen bør gjennomføres på en måte som gjør at den voksne får vist mest mulig av sin kompetanse. Det er viktig at det settes av tilstrekkelig med tid til å kartlegge den voksnes kompetanse og til å vurdere og verdsette den kompetansen som den voksne viser. Det er et sentralt prinsipp i realkompetansevurderingen at fagpersonen skal finne ut hva den voksne kan. Realkompetansevurdering handler ikke om å avdekke alt den voksne ikke kan. Fylkeskommunen må sørge for at de fagpersonene som bidrar i realkompetansevurderingen, velger metoder i samsvar med dette. Nærmere om metoder for kartlegging og vurdering er behandlet i fase 2 og 3 i punkt 10 og 11.

Realkompetansevurderingen skal foregå på norsk eller samisk. Det er dette som er undervisningsspråkene i norsk grunnopplæring, og det gjelder også for realkompetansevurdering.

4.6 Avgrensning mot andre ordninger

Realkompetansevurdering handler om å verdsette den kompetansen voksne har ervervet på andre arenaer enn gjennom

videregående opplæring. Det er også andre ordninger som kan være aktuelle for voksne som ønsker å dokumentere sin kompetanse. Disse må ses i sammenheng med realkompetansevurdering, og den voksne bør informeres om sine rettigheter og veiledes slik at hun eller han velger den ordningen som er best tilpasset han eller henne.

For noen voksne kan det være aktuelt å bli praksiskandidat, jf. opplæringsloven § 3-5. Voksne som har en allsidig og relevant praksis i faget av en viss lengde, kan få godskrevet praksisen sin, og avlegge eksamen etter forskriften § 3-55 og fag- eller svenneprøve. Dette er en dokumentasjonsordning, ikke en opplæringsordning. Det finnes egne regler om godskriving av praksis i forskriften §§ 11-8 flg. Om fylkeskommunen tilbyr kurs til praksiskandidater, er dette ikke opplæring etter opplæringsloven § 4A-3, og den det gjelder, bruker ikke av voksenretten sin.

Voksne som tidligere har bestått enkeltfag eller hele opplæringsår i videregående opplæring i Norge eller utlandet, har rett til å få dette godkjent etter reglene i forskriften § 1-16 dersom faget/opplæringsåret er bestått og er det samme som, likeverdig eller mer omfattende enn fag/opplæringsåret etter Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Voksne som har fått godkjent fag eller opplæringsår etter § 1-16, skal ikke realkompetansevurderes i disse fagene. De har en sluttvurdering her. Det er ikke mulig å godkjenne hele opplæringsår i utlandet på Vg3-nivå. For mer om godkjenning, se rundskriv Udir-6-2012.

Voksne kan også velge å benytte privatistordningen og dokumentere sin kompetanse gjennom eksamen. Den som gjør dette, og får karakteren 2 eller bedre

ved eksamen, har en sluttvurdering i faget og skal ikke realkompetansevurderes i dette faget.

4.7 Anbefalte krav til kompetanse for fagpersoner

Det er ikke fastsatt krav i regelverket til kompetansen til den som skal gjennomføre realkompetansevurderingen. Dette betyr at det er fylkeskommunens ansvar å sikre at den/de som gjennomfører vurderingen, har den nødvendige kompetansen til at realkompetansevurderingen blir gjennomført på en forsvarlig måte, jf. forskriften § 4-13. I disse retningslinjene omtaler vi den eller de som bidrar i hele eller ulike faser i realkompetansevurderingen som fagperson. Direktoratet mener det i realkompetansevurderingen samlet sett vil være behov for fagpersoner med ulik kompetanse for at vurderingen skal gjennomføres på et forsvarlig grunnlag.

Realkompetansevurderingen skal oppfylle krav til saksbehandling i forvaltningsloven og i forskrift til opplæringsloven, og krever ulik faglig kompetanse for å veilede, kartlegge og vurdere i samsvar med forskriften §§ 4-13 og 6-46. Det vil ofte være behov for blant annet følgende kompetanse for å gjennomføre oppgaven i samsvar med regelverket:

- God kjennskap til regelverket: opplæringsloven med forskrifter og forvaltningsloven.
- God kjennskap til videregående opplæring, herunder til Læreplanverket for Kunnskapsløftet med fag- og timefordelingen, tilbudsstrukturen og krav til sluttvurdering.
- God kjennskap til realkompetanseordningen og realkompetansevurdering som metode.

- Veiledningskompetanse.
- Læreplanfaglig kompetanse.
- Vurderingsfaglig kompetanse.
- Fagkompetanse i de fagene den voksne skal vurderes opp mot.
- Kjennskap til praksisfeltet.
- Kompetanse om voksnes læring.

I del 2 redegjør vi for anbefalte krav til kompetanse hos fagpersonene som gjennomfører de ulike fasene i vurderingene. Det er ulik kompetanse som kreves i de ulike fasene, og det er fylkeskommunens ansvar å sikre at fagpersonene som utfører oppgaver i de ulike fasene, har faglige forutsetninger for dette. Dersom den som har gjennomført en fase ikke har faglige forutsetninger for dette, kan det føre til at realkompetansevurderingen ikke er gjennomført på et forsvarlig grunnlag, jf. forskriften § 4-13 fjerde ledd.

TIPS TIL VIDERE LESNING:

- Brev om anbefalt formell kompetanse og veiledende kompetansekriterier for rådgivere
- Se www.vox.no for mer om partnerskap for karriereveiledning

5. Fylkeskommunens ansvar

Fylkeskommunen har plikt til å sørge for at voksne søkere med rett til videregående opplæring får kartlagt og vurdert realkompetansen sin dersom hun eller han ønsker det.

Fylkeskommunen har ansvaret for at realkompetansevurderingene gjennomføres i samsvar med kravene i opplæringsloven med forskrifter og i forvaltningsloven. Relevante krav til realkompetansevurderingen finnes blant annet i

- opplæringsloven §§ 4A-3, 4A-4, jf. § 13-10
- forskrift til opplæringsloven § 4-13, 4-3 og 4-37
- forskrift til opplæringsloven § 6-45 til 6-48
- læreplanene for fag og tilbudsstrukturen for videregående opplæring
- forvaltningsloven §§ 11, 11a, 17, 24 flg.

Det følger av opplæringsloven § 4A-4, jf. § 13-10 første ledd, at fylkeskommunen har ansvaret for at kravene i opplæringsloven med forskrifter oppfylles. Fylkeskommunen skal også ha et forsvarlig system for å følge med på om kravene oppfylles, jf. § 13-10 andre ledd. Dette omfatter også realkompetansevurderingen. Det betyr at fylkeskommunen blant annet må følge med på at voksne med rett til videregående opplæring som ber om å bli realkompetansevurdert, blir det uten ugrunnet opphold, og at realkompetansevurderingen som gjennomføres, er i samsvar med kravene over.

Fylkeskommunen kan delegerer gjennomføringen av realkompetansevurderingen, men må da sikre at delegeringen er forsvarlig. Dette betyr blant annet at den

det delegeres til, må ha den nødvendige kompetansen til å gjennomføre vurderingen i samsvar med regelverket. Vi minner her om at selv om oppgaven er delegert, for eksempel til en videregående skole, et opplærings- og utviklingssenter (OPUS) eller et karrieresenter, så har fylkeskommunen like fullt ansvaret.

5.1 Krav til saksbehandling ved realkompetansevurderingen

Det finnes krav til saksbehandling i opplæringsloven med forskrift og i forvaltningsloven, og fylkeskommunen har ansvaret for at kravene blir fulgt ved realkompetansevurdering. Dette innebærer blant annet at følgende krav til saksbehandling i forvaltningsloven gjelder og har betydning for saksbehandlingen:

- plikt til å veilede, jf. § 11
- realkompetansevurderingen skal gjennomføres uten ugrunnet opphold, jf. § 11 a og forskriften § 4-13 fjerde ledd
- plikt til å gi foreløpig svar dersom det ikke gjøres et enkeltvedtak innen en måned, jf. § 11a
- krav til forsvarlig utredning av saken i § 17
- rett til partsinnsyn, jf. §§ 18 og 19
- krav til skriftlig enkeltvedtak og begrunnelse av enkeltvedtaket i §§ 23, 24 og 25
- krav om underretning av vedtaket etter § 27
- plikt til å opplyse om klagerett i enkeltvedtaket etter § 27

I tillegg har også ulovfestede forvaltningsrettslige prinsipper betydning. Her kan vi nevne forsvarlighetsprinsippet og forbudet mot usaklig forskjellsbehandling.

Uten ugrunnet opphold

Det framgår av forvaltningsloven § 11a at fylkeskommunen skal behandles slike søknader "uten ugrunnet opphold". Søknader om opplæring/realkompetansevurdering for voksne skal behandles fortløpende.

Forsvarlig grunnlag

Det er fastsatt i forskrift til opplæringsloven § 4-13 at det er fylkeskommunens ansvar å sikre at realkompetansevurderingen gjennomføres på et forsvarlig grunnlag. Dette stiller forsvarlighetskrav til saksbehandlingen i fylkeskommunen, og den måten vurderingen gjennomføres på.

Saken er så godt opplyst som mulig

Fylkeskommunen har ansvaret for at saken er forsvarlig opplyst før den gjør et enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven. Dette gjelder både kartleggingen av den voksnes kompetanse og vurderingen av om den voksnes kompetanse er likeverdig med den kompetansen som er oppnådd gjennom videregående opplæring. Fylkeskommunen skal legge til grunn de faktiske opplysningene som er mest sannsynlige dersom de er i tvil.

Enkeltvedtak

En realkompetansevurdering er et enkeltvedtak som kan påklages til fylkesmannen, jf. forskriften §§ 4-13 og 5-1. I enkeltvedtaket skal det gå klart fram hva den voksne har fått godkjent, rettsreglene som gjelder, hvilke opplysninger som er lagt til grunn i saken, og hvilke hensyn som er vektlagt i skjønnsutøvelsen ved vurderingen av realkompetansen til den voksne, se forvaltningsloven § 25 og forskrift til opplæringsloven § 6-46.

5.2 Informasjon

For at voksne skal kunne bruke muligheten til å bli realkompetansevurdert, er det viktig at de får informasjon om dette. Fylkeskommunen har i dag ingen lovfestet plikt til å informere om retten til videregående opplæring for voksne eller til realkompetansevurdering, men den bør informere. Denne informasjonen kan rettes direkte mot den voksne, men også mot andre tjenesteytere som NAV, arbeidsgivere, osv. Informasjonen bør være tilpasset målgruppen, enhetlig og tilgjengelig. Direktoratet har utarbeidet informasjonsmaterieell som kan være til hjelp. Se www.udir.no

Del 2 omhandler hvordan en realkompetansevurdering bør gjennomføres. Her er det både krav som er fastsatt i regelverket, men også anbefalinger fra direktoratet knyttet til hvordan saksbehandlingen bør være.

Veiledning og avklaring

Kartlegging

Vurdering og verdsetting

Dokumentasjon

En realkompetansevurdering består ofte av fire faser fra den voksne tar kontakt med fylkeskommunen til hun eller han får skrevet ut dokumentasjon. De fire fasene er:

- Veiledning og avklaring
- Kartlegging
- Vurdering og verdsetting
- Dokumentasjon

Fasene tydeliggjør kravene som er fastsatt i regelverket, både til de faglige vurderingene og til saksbehandlingen. Fagpersonene som er involvert, har ulike roller og oppgaver avhengig av fasen. Fasene kan gli over i hverandre, for eksempel kan fagpersoner som gjennomfører vurderingen, finne ut at det er behov for ytterligere kartlegging. Veiledning av den voksne er viktig i alle fasene.

Realkompetanseprosessen må være så gjennomiktig, sømløs, forutsigbar og tilgjengelig som mulig slik at det er enkelt for den voksne å forholde seg til den. I veiledningsfasen bør fagpersonen klargjøre for den voksne hvilke faser en realkompetansevurdering består av, og hva som forventes av den voksne i de ulike fasene. De fleste voksne har liten kjennskap til hva realkompetansevurdering er, og hvordan den foregår. Mange kan også føle seg usikre på situasjonen og egen kompetanse. I veiledningsfasen og kartleggingsfasen bør fagpersonen jobbe med å skape trygghet og forsøke å skape en likeverdig relasjon mellom den voksne og seg selv. I

vurderingsfasen og dokumentasjonsfasen skal fagpersonen vurdere hva den voksne kan, men også her bør fagpersonene bidra til å skape trygghet hos den voksne.

I kapittel 6 til 9 gjennomgår vi de ulike fasene.

6. Fase 1

Veiledning og avklaring

Kort beskrivelse av fasen:

Den første fasen består av veiledning og avklaring. Denne fasen starter når den voksne tar kontakt med fylkeskommunen. Den voksne kan ta kontakt fordi hun eller han ønsker videregående opplæring og/eller ønsker å bli realkompetansevurdert for å få dokumentert sin kompetanse i et fag. Fylkeskommunen oppretter en sak knyttet til den voksne.

I denne fasen veileder fagpersonen den voksne slik at det blir klart hva som er formålet med realkompetansevurderingen, og hvilken sluttkompetanse i Læreplanverket for Kunnskapsløftet som vurderingen skal gjøres mot. Resultatet av denne fasen er avgjørende for de påfølgende fasene.

I veilednings- og avklaringsfasen er følgende punkter sentrale:

- Å informere den voksne om hans eller hennes rettigheter etter opplæringsloven.
- Å avklare om den voksne har rett til gratis realkompetansevurdering.
- Å avklare hvorfor den voksne ønsker å bli realkompetansevurdert.
- Å gi den voksne veiledning slik at hun eller han kan ta begrunnede valg om ønsket sluttkompetanse.
- Å avklare hvilken sluttkompetanse i Læreplanverket for Kunnskapsløftet den voksne ønsker å bli realkompetansevurdert opp mot.
- Å få en første kjennskap til hvilken kompetanse den voksne har, blant annet ved å kartlegge hvilken arbeids erfaring og annen aktuell erfaring den voksne har, og for øvrig hvilken formell, ikke-formell og uformell opplæring den voksne har gjennomgått.

6.1 Veiledningens innhold og omfang

Voksne har ikke en lovfestet rett til utdannings- eller yrkesrådgivning slik ungdom har.⁷ Samtidig er det, slik direktoratet ser det, ikke mulig å gjennomføre en realkompetansevurdering uten at den voksne har fått noe veiledning/rådgivning. Veiledning er nødvendig for at det skal være mulig å avklare hvilken sluttkompetanse i Læreplanverket for Kunnskapsløftet den voksne ønsker å bli realkompetansevurdert opp mot, og for å kunne få til en best mulig kartlegging i fase 2. Dersom den voksne ikke har fått veiledning, kan risikoen for feilvalg bli større, noe som verken er gunstig for den voksne, fylkeskommunen eller samfunnet.

⁷ Se opplæringsloven § 9-2 og forskriften kapittel 22 for ungdommens rett.

Fylkeskommunen har en alminnelig veiledningsplikt etter forvaltningsloven § 11. Når en voksen henvender seg til fylkeskommunen og ønsker videregående opplæring eller å bli realkompetansevurdert, har den enkelte saksbehandler en plikt til selv å vurdere hvilken veiledning den voksne trenger for å kunne ivareta sine interesser.

Direktoratet anbefaler at veiledningen får det omfanget som er nødvendig for å avklare hvilken sluttkompetanse den voksne ønsker. De færreste voksne har oversikt over rettighetene sine etter opplæringsloven, eller over hvilken sluttkompetanse det er mulig å oppnå gjennom videregående opplæring. Særlig når det gjelder yrkeskompetanse, kan det være viktig at veilederen har god kjennskap til mulighetene og kan informere og drøfte med den voksne hva som må til for at hun eller han skal kunne få et slikt fag- eller svennebrev. For en voksen som for eksempel har jobbet på en gård og ønsker en eller annen yrkeskompetanse knyttet til dette, er det viktig at veilederen kan forklare hvilke programområder og lærefag det eksempelvis finnes innenfor utdanningsprogrammet for naturbruk, og forskjellen på disse. Det er stor forskjell på kompetansen til en agronom og en hovslager.

Ved inntak til videregående opplæring for voksne har den voksne til vanlig rett til ønsket sluttkompetanse. Veilederen skal ikke presse den voksne til å bli realkompetansevurdert mot en sluttkompetanse hun eller han ikke ønsker. Samtidig er det viktig at fagpersonene informerer den voksne om konsekvensen av å ønske å bli realkompetansevurdert mot en yrkeskompetanse, hvor den voksnes realkompetanse trolig i mindre grad samsvarer med den samlede

kompetansen i de aktuelle læreplanene som inngår. Fagpersonen bør også informere den voksne om mulighetene i arbeidsmarkedet for den voksne med den aktuelle yrkeskompetansen.

6.2 Informasjon om rettigheter og avklaring av den voksnes rett

I veilednings- og avklaringsfasen bør fylkeskommunen gi den voksne informasjon om hans eller hennes rett til videregående opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A. Fylkeskommunen må her informere om at den voksne til vanlig skal få tilbud om en opplæring i samsvar med ønsket sluttkompetanse.

Fylkeskommunen bør også gi voksne som har rett til videregående opplæring, informasjon om hvilke utdanningsprogrammer som finnes i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, og hvilken kompetanse de ulike utdanningsprogrammene kan lede fram til. Det er også viktig å informere om at voksne som har rett til videregående opplæring, har rett til et opplæringsløp som er tilpasset behovet til den enkelte. Dette innebærer blant annet at det opplæringstilbudet den voksne tilbys, skal være tilpasset resultatet av realkompetansevurderingen.

TIPS

- Direktoratet har utarbeidet informasjonsbrosjyrer til voksne som ønsker videregående opplæring. Disse kan bestilles gratis og kan være et godt redskap for å informere den voksne om hans eller hennes rettigheter.
- I rundskriv Udir-2-2008 informerer vi om retten til videregående opplæring for voksne.

- Høsten 2013 trådte det i kraft nye bestemmelser om inntak til videregående opplæring som også gjelder for voksne. Se forskriften §§ 6-45 til 6-49 som regulerer inntak av voksne med rett, realkompetansevurdering ved inntak og saksbehandlingskrav.

Fylkeskommunene må i denne fasen avklare om dette er en voksen som har rett til videregående opplæring eller ikke. Dette gjør de ved at den voksne legger fram eventuell dokumentasjon fra videregående opplæring.

6.3 Avklaring av ønsket sluttkompetanse

I veiledningsfasen må fagpersonen sammen med den voksne avklare hvilken sluttkompetanse den voksne ønsker å bli realkompetansevurdert opp mot. I og med at realkompetansevurderingen tar utgangspunkt i den voksnes ønskede yrkes- eller studiekompetanse og læreplanen/læreplanene for Vg3, er det avgjørende at den voksne så tidlig som mulig har tatt stilling til hvilken yrkes- eller studiekompetanse hun eller han ønsker. Fagpersonene som veileder vil da kunne ta stilling til om hun eller han har kompetanse til å gjennomføre de neste fasene i realkompetansevurderingen, eller om andre fagpersoner bør inn.

Dersom den voksne ønsker yrkeskompetanse, er det viktig at fylkeskommunen i veiledningen av den voksne beskriver de ulike utdanningsprogrammene og lærefagene slik at den voksne kan ta stilling til hvilken yrkeskompetanse hun

eller han ønsker. Her kan aktuelle spørsmål være: Hvorfor ønsker du å bli realkompetansevurdert? Hva har du gjort tidligere? Hvilket fag kan du tenke deg å få et fag- eller svennebrev i?

Når en voksen er usikker på hva hun eller han ønsker, er det viktig at han eller hun får nok tid i veiledningen til å konkretisere sine ønsker. For noen er det enkelt å ta stilling til hvilket lærefag man ønsker, for andre ikke. For noen starter man ved utdanningsprogrammene på Vg1 og avklarer så hvilke alternativer dette gir. Hvordan er samsvaret mellom kompetansen den voksne har før realkompetansevurderingen og mulig sluttkompetanse? Om man ikke klarer å finne ut hvilket programområde eller lærefag til Vg3 som er aktuelt, kan veiledningen begynne med Vg1 og Vg2 og snevres inn derfra.

6.3.1 Realkompetansevurderingen tar utgangspunkt i ønsket sluttkompetanse

En realkompetansevurdering skal normalt skje i lys av ønsket yrkes- eller studiekompetanse, se også punkt 4.3. For å avklare dette er det nødvendig å se på tilbudsstrukturene og den/de aktuelle læreplanene som er fastsatt for det aktuelle programområdet eller lærefaget.

Oppbyggingen av et opplæringstilbud for voksne gjøres på en annen måte enn for ungdom. For ungdom bygges kompetansen fra Vg1 og opp til Vg3. Ungdommen tas normalt inn til et bredt Vg1, deretter til et programområde på Vg2 som bygger på utdanningsprogrammet til Vg2 som smaler inn kompetansen. Deretter tas ungdommen inn til et programområde til Vg3 som bygger på programområdet på Vg2, jf. opplæringsloven § 3-1.

Ved inntak og ved realkompetansevurdering av voksne gjøres vurderingen ut fra Vg3, altså fra høyeste nivå og nedover. Organiseringen av Vg3 er ulik i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene og de studieforberedende utdanningsprogrammene. Dette har betydning for hvilke fag den voksnes kompetanse skal kartlegges og vurderes opp mot, se også fase 2 for mer om dette.

Studieforberedende utdanningsprogram

I de studieforberedende utdanningsprogrammene er det flere læreplaner for fag på Vg3, og det må skilles mellom fellesfag og programfag. Når det skal avklares hvilke fag realkompetansevurderingene skal gjøres opp mot på studiespesialiserende utdanningsprogram, må det også her avklares hvilket programområde den voksne skal vurderes i forhold til. Det er fastsatt i fag- og timefordelingen hvilke fellesfag den voksne skal ha sluttvurdering i, og hvilke programfag som kan inngå.

Voksne som ønsker studiekompetanse, har også rett til å bli realkompetansevurdert opp mot programfag innenfor det programområdet som hun eller han ønsker, ikke bare i fellesfagene som inngår i kravene for inntak etter «23/5»-regelen i forskrift om opptak til høyere utdanning § 2-1 første ledd. Retten til videregående opplæring etter § 4A-3 går videre enn de fagene som inngår i «23/5»-regelen. Den voksne kan selv velge å avgrense realkompetansevurderingen til de fagene som er nødvendige for å bli tatt opp etter «23/5»-regelen. Dersom den voksne føler seg presset av fagpersonene til kun å bli realkompetansevurdert i de seks fagene som er nødvendige for opptak etter «23/5»-regelen, gir dette grunnlag for å klage. Den voksne vil i de fleste tilfeller få

medhold i en slik klage, og fylkeskommunen må da realkompetansevurdere den voksne på nytt, jf. forskriften § 5-15.

Yrkesfaglige utdanningsprogrammer

For voksne som ønsker yrkeskompetanse, skal realkompetansevurderingen ta utgangspunkt i programområdet til Vg3. Dersom dette er en voksen som ønsker å bli helsefagarbeider, skal realkompetansevurderingen gjøres i forhold til læreplanen i helsearbeidefaget Vg3. Hvis den voksne ønsker yrkeskompetanse i et Vg3 uten opplæring i bedrift, for eksempel som apotektekniker, skal realkompetansevurderingen ta utgangspunkt i programområdet til Vg3 og de programfagene som fører til denne yrkeskompetansen.

I og med at realkompetansevurderingen tar utgangspunkt i ønsket yrkes- eller studiekompetanse og i læreplanen/læreplanene for Vg3, er det avgjørende at den voksne så tidlig som mulig har tatt stilling til hvilken yrkes- eller studiekompetanse hun eller han ønsker. Fagpersonene som veileder, kan da ta stilling til om hun eller han har kompetanse til å gjennomføre de neste fasene i realkompetansevurderingen, eller om andre fagpersoner bør inn.

Dersom den voksne ønsker yrkeskompetanse

Når en voksen er usikker på hva hun eller han ønsker, er det viktig å ta seg nok tid til å finne ut hva den aktuelle personen vil ha. For noen er det enkelt å ta stilling til hvilket lærefag man ønsker. For andre starter man ved utdanningsprogrammene på Vg1 og avklarer så hvilke alternativer dette gir. Hvordan er samsvaret mellom kompetansen den voksne har før realkompetansevurderingen, og mulig sluttkompetanse? Vurderingen tar utgangspunkt i Vg3 hvis det er mulig.

6.4 Anbefalte krav til fagpersonens kompetanse i denne fasen

Fylkeskommunen avgjør hvem som veileder den voksne. Den som veileder, må ha tilstrekkelig kompetanse til å hjelpe den voksne og god kjennskap til de ulike utdanningsprogrammene og programområdene i videregående opplæring. Fagpersonene som skal gjennomføre denne fasen, bør ha samme kompetanse som en utdannings- og yrkesrådgiver i videregående opplæring, men i tillegg ha god kjennskap til voksnes rettigheter og realkompetansevurdering. Vi anbefaler at fagpersonen som gjennomfører veilednings- og avklaringsfasen, har

- kjennskap til den voksnes muligheter og rettigheter
- kjennskap til utdanningssystemet, LK06 og ulike veier for å oppnå ønsket kompetanse
- veiledningskompetanse (se våre veiledende kompetansekrav og kriterier for utdannings- og yrkesrådgivere)
- fått opplæring i realkompetansevurdering
- kjennskap til praksisfeltet og arbeidsmarkedet
- god kommunikasjonsevne
- kompetanse om voksnes læring

Veiledningen kan for eksempel gis av en veileder på et karrieresenter, hvis fylkeskommunene har opprettet dette, eller av en utdannings- og yrkesrådgiver ved en videregående skole som har god kunnskap om videregående opplæring for voksne.

7. Fase 2

Kartlegging av den voksnes kompetanse

I fase 1 har dere sammen med den voksne avklart hvorfor den voksne ønsker å bli realkompetansevurdert. For de som ønsker videregående opplæring, har dere i de fleste tilfeller avdekket hvilken sluttkompetanse den voksne ønsker. Den andre fasen er kartleggingsfasen.

Kort beskrivelse av fasen:

I kartleggingsfasen skal fylkeskommunen sørge for at det blir klargjort hvilken kompetanse den voksne har. Her må fylkeskommunen i samarbeid med den voksne sørge for å få innhentet all relevant dokumentasjon knyttet til den voksnes formelle, ikke-formelle og uformelle kompetanse.

Deretter må fylkeskommunen avgjøre om det er behov for å kartlegge den voksnes kompetanse ytterligere, før fase 3 som er vurderings- og verdsettingsfasen. Kartleggingen gjøres med utgangspunkt i sluttkompetansen den voksne ønsker, jf. fase 1. Fylkeskommunen må i denne fasen avklare hvilke fag som inngår i den sluttkompetansen den voksne ønsker, jf. Læreplanverket for Kunnskapsløftet, og betydningen av dette.

Kartleggingen skal

- avklare hvilke læreplaner for fag/ læreplaner for opplæring i bedrift den voksne skal realkompetansevurderes

mot, og gjennom arbeid med læreplanene avgjøre hva som er kompetanse i fagene

- kartlegge hvilken kompetanse den voksne har: formell, ikke-formell og uformell kompetanse
- avgjøre hvilke metoder som skal benyttes for å kartlegge den voksnes kompetanse

7.1 Analysere aktuelle læreplaner og avklare krav til sluttdokumentasjon

Realkompetansevurdering skal, som omhandlet i punkt 6.3, gjøres i lys av lærefaget eller programområdet til Vg3 og ønsket yrkes- eller studiekompetanse. En viktig del av dette er å se på hvilke krav som gjelder for den aktuelle sluttkompetansen i læreplanverket. Før kartleggingen av den enkelte voksne kan gjennomføres, er det derfor nødvendig at den som skal gjennomføre kartleggingen, har avklart følgende:

- Hvilke fag og eksamener er det krav til sluttvurdering i for å oppfylle kravene for å få vitnemål og/eller fag- eller svennebrev innenfor det aktuelle programområdet?
- Hvilken kompetanse kreves etter læreplanen for det enkelte fellesfaget eller programfaget for å få faget godkjent gjennom en realkompetansevurdering?

Krav til vitnemål og/eller fag- eller svennebrev

Kravene for å få et vitnemål i videregående opplæring for opplæring særskilt organisert for voksne er fastsatt i forskrift til opplæringsloven § 4-34. Det er her fastsatt at vitnemål blir gitt som dokumentasjon for bestått opplæringsløp som gir studie- eller yrkeskompetanse. Det følger

videre at alle fag og eksamener som er fastsatt i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, skal være bestått, med mindre vilkårene for et av unntakene som er opplistet i § 4-34 andre ledd, er oppfylt. Dette betyr at voksne som skal ha en sluttokumentasjon for bestått videregående opplæring, må oppfylle kravene til sluttvurdering i alle fagene på de trinnene det er fastsatt i de ulike læreplanene. Et fag som er godkjent gjennom realkompetansevurdering etter forskriften § 4-13, oppfyller dette kravet. Kravene til fag- og svennebrev følger av forskrift til opplæringsloven § 3-67. Også her er det fastsatt at for å få fag- eller svennebrev må alle relevante fag og eksamener være bestått. Det er noen unntak fra dette i § 3-67.

Vg3 på yrkesfaglige utdanningsprogrammer

Også for programområder på Vg3 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer er det relevant å avklare hvilke krav som er fastsatt i de ulike læreplanene for opplæring i bedrift eller i læreplanene for programområdene. Det er ikke mulig å gi den voksne en sluttvurdering her, jf. § 4-13. For lærefag vil det uansett ikke være en sluttvurdering som skal fastsettes. Dersom det er et programområde hvor opplæringen gis i skole, er det heller ikke mulig å godkjenne programfag gjennom realkompetansevurdering som sluttvurdering. Til Vg3 må den voksne avlegge fag- eller svenneprøve, eksamener som er fastsatt (for eksempel i læreplanen for elektriker), eller oppfylle kravet til sluttvurdering gjennom standpunktkarakter og/eller eksamen i fag med yrkeskompetanse med rene skoleløp, for eksempel fotterapeut.

For Vg3 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer har realkompetansevurdering

betydning ved inntak og for at opplæringsløpet kan avkortes. Dette fordi den voksne da er vurdert til å ha den kompetansen som følger av læreplanen for opplæring i bedrift eller for programområdet, og han eller hun kan melde seg til fag- eller svenneprøven eller til aktuelle eksamener.

7.2 Analyse av de ulike fagene

Etter at det er avdekket hvilke fag den voksne må ha sluttvurdering i, og ev. eksamener som må være bestått for å oppfylle krav til vitnemål og/eller fag- eller svennebrev, må sammenhengen mellom ulike fag på Vg3, Vg2 og Vg1 avklares.

I fellesfagene skal det ofte fastsettes en standpunktkarakter på høyeste trinn, for eksempel i faget norsk. Karakterer ved avslutningen av Vg1 er halvårsvurdering med karakter, og den er ikke en sluttvurdering, jf. § 3-13. I realkompetansevurderingen ses kompetansemålene på alle trinnene i sammenheng.

I programfagene er det som hovedregel standpunktkarakterer på de ulike trinnene. Eksempelvis er det standpunktkarakter i programfaget kjemi både i kjemi 1 og i kjemi 2 på studieforberedende utdanningsprogram. For å få godkjent kjemi 1 og kjemi 2 må den voksnes samlede kompetanse være likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring i begge disse fagene. Før realkompetansevurderingen gjennomføres, bør fagpersonene vurdere om kompetansemålene i fag som bygger på hverandre, for eksempel kjemi 1 og 2, og ta stilling til om målene bygger på hverandre, eller om det er avsluttende emner. Dette har betydning for godkjenningen av faget, særlig på lavere nivå.

Innen yrkesfaglige utdanningsprogrammer er fagene avsluttet på hvert nivå, med standpunktkarakter i alle felles programfag på både Vg1- og Vg2-nivå, i tillegg til tverrfaglig praktisk eksamen på Vg2.

Samtidig er programfagene og lærefaget på Vg1/Vg2/Vg3 bygd opp gjennom et spiralprinsipp, der Vg3-læreplanen omfatter hele fagkompetansen for fagarbeideren. Dette gir seg uttrykk i at det innenfor praksiskandidatordningen kun skal vurderes etter Vg3-læreplanen i de aller fleste lærefagene. Det er unntak for noen få lærefag, hovedsakelig innen elektro som også har eksamen på Vg2-nivå.

Siden Vg3-læreplanen som hovedmodell er dekkende for fagkompetansen til fagarbeideren, vil det være fornuftig å gjennomføre realkompetansevurderingen av Vg1/Vg2/Vg3-læreplanene parallelt, med Vg3 som utgangspunkt. Ved gjennomgangen av Vg3-læreplanen vil en da samtidig kunne arbeide med Vg2- og Vg1-læreplanene. Læreplanene på Vg1 og Vg2 har felleselementer fra de overliggende lærefagene. Vg1-læreplanene er konkretiseringer på lavere nivå av Vg2-læreplanene, og Vg2 er tilsvarende konkretiseringer av Vg3-læreplanene. Dersom det er områder i programfaget i Vg1 eller Vg2 som er avsluttet der, må det avgjøres om dette også er kompetanse den voksne må vise for å få programfaget godkjent på dette trinnet.

7.3 Godkjenning av enkeltfag etter læreplanen for faget

Godkjenning av realkompetansevurdering skal gjøres i forhold til læreplanen for fag. Det er her viktig å huske at fag er et flertydig begrep. Det er fastsatt i forskrift til opplæringsloven § 4-13 første ledd at

Vurderinga av realkompetansen til den voksne skal gjerast i forhold til kompetansemåla i læreplanen for fag i læreplanverket.

For å få godkjent hele fag skal vurderingen knyttes til de samlede kompetansemålene, jf. § 4-3. Dette forstås i forbindelse med realkompetansevurdering som den samlede kompetansen i faget. For å kunne gjennomføre en realkompetansevurdering er det nødvendig at den som skal gjennomføre realkompetansevurderingen, har avklart hva som er den samlede kompetansen i faget. Dette er noe mer enn å operasjonalisere de enkelte kompetansemålene, se nedenfor. Dette har også betydning for kartleggingen av den voksnes kompetanse, og hva det er relevant å spørre etter. Det er den samlede kompetansen i faget etter Læreplanverket for Kunnskapsløftet som skal ligge til grunn for å vurdere om den voksnes kompetanse er likeverdig med kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring.

For den som ikke får godkjent hele fag, knyttes vurderingen til de enkelte kompetansemålene i de enkelte læreplanene.

For å kunne kartlegge den voksnes realkompetanse er det viktig å ha arbeidet med de aktuelle læreplanene, og da er det nødvendig med god kjennskap til hvordan læreplanene i Kunnskapsløftet er utformet.

Kompetansebegrepet i Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Det er sentralt å forstå innholdet i kompetansebegrepet i Kunnskapsløftet. Kompetanse forstås som «*evnen til å løse oppgaver og mestre komplekse utfordringer*»⁸. Kompetanse vises ved å bruke kunnskaper og ferdigheter til å løse konkrete oppgaver.

⁸ Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag. Fastsatt av Kunnskapsdepartementet november 2011.

Kompetanse handler om å kunne anvende. Kompetansebegrepet understreker videre at oppgavene som skal kunne løses, er sammensatte, og at den oppnådde kompetansen må være fleksibel, da den skal kunne brukes i situasjoner der en møter flere utfordringer.

Kompetansebegrepet peker derfor også ut over opplærings situasjonen og mot arenaer der den voksne har ervervet kunnskaper og ferdigheter. Vi mener dette er et godt utgangspunkt for å kunne beskrive og anerkjenne realkompetansen til en voksen. Kompetansebegrepet åpner for å anerkjenne erfaring og utøvelse av oppgaver fra arbeidsliv, tidligere utdanning og fra andre arenaer i samfunnet. Kompetansebegrepet handler ikke kun om faktiske kunnskaper, ferdigheter og holdninger, men vektlegger realiseringen av disse i ulike situasjoner.

Innholds- og metodefrihet

Et grunnleggende prinsipp for læreplanene i Læreplanverket for Kunnskapsløftet er innholds- og metodefrihet. Dette har også betydning for realkompetansevurderingen. Det betyr at den voksne kan vise kompetanse på ulike måter. Innen brede yrkesfaglige utdanningsprogrammer på Vg1, som utdanningsprogram for teknikk og industriell produksjon, kan det tolkes inn ulikt innhold i kompetansemålene. Det er derfor sentralt å avklare hvilket av de 59 lærefagene den voksne ønsker sluttkompetanse i, fordi det kan bidra i tolkningen av kompetansemålene.

Når fagpersonen arbeider med læreplanene, er det også viktig å avklare om det er krav i en eller flere læreplaner som har betydning for hvilke metoder som må brukes for å vurdere den voksnes kompetanse. I noen fag, for eksempel norsk og engelsk, er det krav til skriftlig kompetanse

i læreplanene, og da må den voksne vise sin kompetanse skriftlig og ikke bare muntlig.

Nærmere om analyse av læreplanene

For å kunne gjennomføre en realkompetansevurdering er det nødvendig at den som gjennomfører kartleggingen, har høy læreplanfaglig kompetanse og gjør grundige analyser av de aktuelle læreplanene for å komme fram til hva som er den samlede kompetansen i faget. Den samlede kompetansen i faget avdekkes gjennom en tolkning av læreplanen som helhet hvor man ser på

- formålet for faget
- hovedområder og grunnleggende ferdigheter
- kompetansemål

a) Formålet

Formålet skaper en ramme og gir retning for faget. Det inneholder fagets samfunnsformål, mål for individet og mål for opplæringen. Denne tredelingen er viktig for å avklare hva faget skal bidra til. Formålet kan også være til hjelp for den voksnes forståelse av hvilken egen erfaring og kompetanse som vil ha betydning i realkompetansevurderingen.

b) Hovedområder og grunnleggende ferdigheter

Alle læreplanene har en omtale av grunnleggende ferdigheter i faget. Mange fag er også delt inn i hovedområder. Hovedområdene kan være med i tolkningen av hva som er den samlede kompetansen i faget. Hovedområdene komplementerer hverandre.

c) Kompetansemålene

Det er fastsatt i § 4-13 at realkompetansevurderingen skal gjøres i forhold til kompetansemålene i læreplanen for faget. Når det gjelder realkompetanse-

vurdering, er det ikke slik at de enkelte kompetansemålene skal kvitteres ut ett etter ett. Det skal gjøres en helhetlig vurdering av om den voksnes kompetanse er likeverdig med den samlede kompetansen som det er mulig å lese ut av kompetansemålene, hovedområdene og formålet som helhet. Dette er videre utdypet i punkt 8.1. I denne fasen er det viktig at fagpersonen/fagpersonene, som kartlegger den voksnes kompetanse, har arbeidet med læreplanene for de ulike fagene, både hver for seg og i sammenheng, slik at hun eller han har god kjennskap til hvilken kompetanse som kan være relevant å spørre om dokumentasjon på.

7.4 Kartlegging av den voksnes kompetanse

En realkompetansevurdering er et enkeltvedtak. Det er fylkeskommunen som har ansvaret for at saken er så godt opplyst som mulig før vedtaket gjøres, jf. forvaltningsloven § 17. I kartleggingsfasen skal, som nevnt over, fagpersonen få en oversikt over den voksnes kompetanse. Resultatet av kartleggingen er et viktig grunnlag for fase 3 som er vurderings- og verdsettingsfasen.

Den voksnes realkompetanse består av den kompetansen hun eller han har ervervet på ulike arenaer. Den voksne bør oppmuntres til å synliggjøre all sin kompetanse. Det overordnede målet for realkompetansevurderingen er å verdsette hele spekteret av kompetanse som den voksne har. I en realkompetansevurdering spiller det ingen rolle hvor og hvordan den voksne har oppnådd kompetansen. Det avgjørende er hva den voksne kan. Hva som er relevant i den konkrete vurderingen av realkompetanse, avhenger av læreplanene som den voksne skal real-

kompetansevurderes etter. For en som ønsker å bli barne- og ungdomsarbeider, kan det for eksempel være relevant å ha jobbet i barnehage og å ha sittet i FAU. Dette er ikke like relevant for en som vil bli tømmer. Samtidig kan det være slik at noe av den kompetansen den voksne har fått gjennom å jobbe i barnehagen, også er relevant for tømmerfaget. Dette må avklares i vurderings- og verdsettingsfasen, og arbeid i barnehage bør ikke avvises som irrelevant.

I kartleggingsfasen handler det både om å samle dokumentasjon og å produsere den. Noe av kompetansen kan være dokumentert i kursbevis og attester, noe kan være udokumentert. Både den voksne og fagpersonene har et ansvar for å opplyse saken gjennom kartleggingen. I kartleggingen kan den voksne bli bedt om følgende:

- Utarbeide eller oppdatere CVen.
- Samle inn skriftlig dokumentasjon:
  - Kompetansebevis fra videregående opplæring.
  - Kursbevis, eksamensbevis fra annen opplæring (både avsluttet og ikke avsluttet).
  - Attester fra arbeidsgivere, tillitsvern, oppgaver som frivillig.
  - Uttalelser fra arbeidsgivere om hvilken kompetanse den voksne har, osv.
  - Beskrivelser fra arbeidsgiver og frivillig sektor om jobbinnhold, kompetanse, oppgaver utført for eksempel som frivillig på et arrangement.
  - Kompetansebeskrivelse utarbeidet av den voksne som er attestert av arbeidsgiver, frivillig sektor, osv.
- Skriftliggjøre kompetanse som ikke tidligere er beskrevet. Denne dokumentasjonen bør attesteres, hvis mulig.
- Samle inn materiale den voksne har

- laget: fotografier, tegninger, dokumentasjon på utført arbeid, produkter, artikler, håndverk, osv.
- Delta i samtaler eller intervju.
  - Utføre praktiske øvelser, demonstrasjon eller skriftlig oppgave.
  - Beskrive egen kompetanse.

I kartleggingsfasen er det viktig at den voksne får veiledning. For å kunne skaffe relevant dokumentasjon må den voksne forstå hva som er hensikten med fasen, og hvilken dokumentasjon hun eller han kan og bør legge fram. Det kan her være aktuelt å veilede den voksne for å

- bistå han eller henne med å synliggjøre egen, relevant kompetanse, og forklare hva som kan være relevant dokumentasjon
- beskrive egen kompetanse opp mot kompetansemål i læreplanen

Kartleggingen foregår ofte individuelt. Men den kan også foregå i grupper der flere søkere støtter hverandre i arbeidet med å dokumentere sin kompetanse, uten at dette fører til utsettelse av prosessen i påvente av at flere voksne ønsker en realkompetansevurdering.

7.5 Anbefalte krav til fagpersonens kompetanse i denne fasen

I denne fasen er det viktig at fagpersonene har

- god kompetanse om læreplanverket og innholdet i de aktuelle læreplanene
- god læreplanfaglig kompetanse
- formell kompetanse i faget/fagene, herunder lærefaget.
- god kjennskap til realkompetansevurdering
- god kjennskap til videregående opplæring for voksne og voksnes

- rettigheter etter opplæringsloven
- kunnskap om praksisfeltet

I enkelte tilfeller er praktisk arbeid særskilt styrt av bestemmelser utenfor opplæringsloven, for eksempel arbeidsmiljøloven med forskrifter. Dette kan medføre særlige krav også til fagpersoner. Se omtale av krav til fagpersonen i kapittel 8.3.

8. Fase 3

Vurdering og verdsetting av den voksnes kompetanse

Vurderings- og veiledningsfasen skjer på grunnlag av veilednings- og avklaringsfasen og kartleggingsfasen. Resultatene fra kartleggingsfasen er utgangspunktet for vurderingen og verdsettingen.

Kort beskrivelse av fasen:

I vurderings- og verdsettingsfasen avgjør fylkeskommunen om den kompetansen den voksne viser, er likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring etter læreplanverket.

Før fylkeskommunen skal avgjøre om den voksnes realkompetanse er likeverdig, må de ha avgjort hva som skal til for å få godkjent de ulike fagene. Der som innholdet og nivået i den voksnes realkompetanse er likeverdig, så skal faget godkjennes.

Sentrale spørsmål i denne fasen er:

- Hva innebærer det at den voksnes kompetanse er likeverdig?

- Hvordan sikre at vurderingen av likeverdighet gjøres på et forsvarlig grunnlag?
  - Hvordan sikre at vurderingsgrunnlaget er tilstrekkelig bredt?
  - Hvilke metoder kan brukes slik at resultatet av vurderingen blir mest mulig gyldig og pålitelig?

8.1 Likeverdig kompetanse

Grunnlaget for vurdering i en realkompetansevurdering av hele fag er den samlede kompetansen i læreplanen for fag. Det er fastsatt i forskriften § 4-13 første ledd andre punktum at

Vurderinga skal vise at realkompetanse er likeverdig med kompetansen som er oppnådd gjennom [...] vidaregående opplæring.

Det avgjørende for å godkjenne realkompetanse er at den voksnes kompetanse er likeverdig. Direktoratet understreker at vurderingen av likeverdighet er skjønnsmessig og konkret. Vi gir her noen holdpunkter for hvordan kravet til likeverdig skal forstås. Å vurdere likeverdig kompetanse innebærer å

- avklare om den voksnes kompetanse innholdsmessig er likeverdig med den samlede kompetansen etter læreplanen
- avklare om den voksne nivåmessig har en likeverdig kompetanse
- avgjøre hvilket trinn, innenfor videregående opplæring, realkompetansen til den voksne er likeverdig med de aktuelle fagene

Likeverdig kompetanse i Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Et viktig spørsmål er hva det vil si at den voksnes kompetanse er likeverdig. I mange tilfeller vil det være enkelt å legge til grunn en snever tolkning av dette og kreve at kompetansemålene i læreplanen for fag kan kvitteres ut ett etter ett. Det vil si at dersom den voksnes kompetanse ikke dekker så godt som alle kompetansemålene i læreplanen, så godkjennes ikke faget. Det er å kreve at den voksnes kompetanse er «lik». Dette er etter direktoratets syn en feil tolkning av § 4-13 første ledd.

Kravet til likeverdighet innebærer en mer helhetlig tilnærming til kompetansemålene. Fagpersonene som skal gjennomføre vurderingene, avgjør hva som samlet sett er kompetanse i det aktuelle faget. Dette kommer man fram til ved å tolke kompetansemålene i lys av formålet for faget, de grunnleggende ferdighetene og eventuelle hovedområder. Paragraf 4-13 første ledd kan tolkes som at den inneholder et breddekrav. Litt forenklet er vurderingstemaet om den voksnes kompetanse dekker hovedinnholdet i kompetansemålene, og om den voksnes kompetanse har et slikt innhold og et slikt nivå at den voksne har faglige forutsetninger for å følge opplæringen på neste trinn i videregående opplæring, eventuelt utføre yrket. Det er også mulig å godkjenne deler av et fag i en realkompetansevurdering. Dette gjøres ved at den voksnes realkompetanse vurderes mot de enkelte kompetansemålene.

I § 4-13 første ledd presiseres det at grunnlaget for vurdering i fag er kompetansemålene i læreplanene for fag slik disse er fastsatt i Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Dette innebærer at det er forskriftsfestet et målrelatert vurderingsprinsipp også for realkompetansevurdering.

Et målrelatert vurderingsprinsipp innebærer at det den voksnes kompetanse skal vurderes opp mot, er kompetansemålene i læreplanen for faget. Den enkelte skal ikke vurderes i lys av kompetansen til andre voksne som realkompetansevurderes eller til kompetansen til elever, lærlinger og deltakere. Det er med andre ord forskriftsstridig å legge til grunn et normrelatert vurderingsprinsipp.

Det er innholds- og metodefrihet i Kunnskapsløftet. Det betyr at med mindre det er fastsatt eksplisitte innholds- eller metodekrav i kompetansemålene, så kan kompetanse vises på ulike måter. Formuleringen av kompetansemålene og innholds- og metodefriheten gjør muligheten for realkompetansevurdering større enn den kanskje var i Reform 94. Reform 94 inneholdt krav til kunnskaper og ferdigheter i fag, og læreplanene inneholdt krav til elevens/deltakerens kompetanse angitt som mål og hovedmomenter. Disse var detaljert angitt, slik at de ikke skilte seg så mye fra grunnskolens krav til fagstoff. Læreplanene for fag i Reform 94 var modulindelte og inneholdt mål og hovedmomenter. Hovedmomentene inneholdt en nærmere presisering av hvilke teknikker, metoder, kunnskaper, teorier og holdninger som trengtes for å oppfylle målene. Hovedmomentene er borte i Læreplanverket for Kunnskapsløftet.

8.1.1 Likeverdig kompetanse - Innholdsmessig vurdering

Når det skal avgjøres om den voksnes kompetanse er likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring, må vi for det første vurdere om den voksnes kompetanse innholdsmessig tilsvarer den samlede kompetansen i faget etter læreplanen. Hvor stor del av kompetansemålene i læreplanen som den

voksnes kompetanse må dekke, skal vurderes for det enkelte faget på de ulike trinnene.

Lik - likeverdig

Likeverdig er ikke det samme som lik. Når det for eksempel skal fastsettes en standpunktkarakter, skal kompetansen til eleven eller deltakeren være lik de samlede kompetansemålene, jf. forskrift til opplæringsloven §§ 3-3 og 4-3. Det vil da være slik at dersom eleven eller deltakeren ikke har vist kompetansen sin i noen kompetansemål, har læreren ofte ikke et vurderingsgrunnlag. I forbindelse med en realkompetansevurdering hvor kravet er at kompetansen skal være likeverdig, er det ikke et krav om at den voksne må ha vist sin kompetanse i forhold til alle kompetansemålene. Dette ville gjort det umulig å bli realkompetansevurdert i praksis. Det er derfor viktig at fagpersonene som gjennomfører vurderingen og verdsettingen, husker at kompetanse kan oppnås på mange måter, og at den voksnes kompetanse neppe vil «overlappe» kompetansemålene perfekt. Det må her ses på hva den voksne kan som dekker kompetansemålene, og betydningen av det den voksne kan, som ikke ligger helt innenfor denne læreplanen, men innenfor faget/yrket.

Den voksnes kompetanse må i vurderingen kunne verdsettes som å tilsvare den kompetansen som forventes i læreplanen. Innholdsmessig må disse, etter en helhetsvurdering, overlappe i den grad at den voksne kan regnes som å ha den kompetansen som er forventet etter læreplanen på de ulike trinnene.

I noen tilfeller vil kompetansemål spesifisere spesielle arbeidsteknikker eller metoder, mens den som skal realkompetansevurderes, ikke behersker de samme

arbeidsteknikkene og metodene. Det må da vurderes om den samlede kompetansen er likeverdig. Dersom den voksne samlet har en tilsvarende kompetanse som de samlede kompetansemålene, må kompetansen anses å være likeverdig, selv om det er avvik på kompetansemålsnivå, og dette avviket ikke har betydning for den samlede kompetansen.

Betydningen av innholdsfrihet

Innholdsfriheten innebærer at kompetansemålene er formulert slik at det er mulig å tolke inn ulikt innhold i dem. Kompetansemålene skal, også i opplæringen, kunne fylles med ulikt innhold, blant annet avhengig av forutsetningene til deltakeren eller eleven. For en rekke Vg2 innen yrkesfaglige utdanningsprogrammer består kompetansemålene i felles programfag av rene felleselementer fra de overliggende Vg3-læreplanene for opplæring i bedrift. Kompetansemålene i læreplanen for Vg2 peker ikke nødvendigvis i retning av spesielle lærefag. Vg2 i programområdet design og tekstil er et eksempel på en læreplan hvor Vg2 avløses av 11 lærefag på Vg3. Innhold fra de 11 lærefagene kan her puttes inn i kompetansemålene på Vg2. Andre Vg2 innen yrkesfaglige utdanningsprogrammer har kompetansemål som peker i retning av spesielle lærefag. Men også i disse tilfellene må det understrekes at innholdsfriheten gjelder. Det avgjørende er at innholdet kan brukes for å vise kompetansen i forhold til kompetansemålene. Vg2 byggteknikk er et eksempel på en slik læreplan. Når den voksne blir realkompetansevurdert, betyr dette at den voksne kan vise kompetanse på mange ulike måter, og at den kan være likeverdig.

I en realkompetansevurdering bør fagene på Vg2 og Vg1 ses i lys av den sluttkompetansen den voksne ønsker på Vg3. Det

betyr at for en voksen som ønsker fagbrev som industrimekaniker, bør realkompetansevurderingen gjøres med utgangspunkt i læreplanen i industrimekanikerfaget Vg3 og den samlede kompetansen her. Realkompetansevurderingen på Vg2 innenfor programområdet industriteknologi og Vg1 innenfor utdanningsprogrammet teknikk og industriell produksjon skal vurderes i lys av at dette er en voksen som ønsker å oppnå yrkeskompetanse som industrimekaniker. Dette har betydning for innholdet som det kan være aktuelt å tolke inn i kompetansemålene på Vg2 og Vg1. Dersom det hadde vært en voksen som hadde ønsket svennebrev som grafisk trykker, som bygger på samme Vg2 og Vg1, så ville et annet innhold vært relevant i realkompetansevurderingen.

I visse tilfeller kan det være krav til innhold. For eksempel er det spesifisert i læreplanen for felles programfag på Vg2 elenergi at «Den tverrfaglige praktiske eksamenen skal blant annet inneholde prøving av kompetansemål om elsikkerhet.» Den voksne må da vise at hun eller han har slik kompetanse for å få hele faget godkjent.

Betydningen av metodefrihet

Metodefrihet betyr at dersom det den voksne kan, er innenfor kompetansemålene, kan det godkjennes, selv om den voksne har lært å utføre arbeidet på en annen måte enn det «som er vanlig» i bransjen. Unntaket er dersom det er krav til bestemte teknikker i kompetansemålene, og dette er en del av den samlede kompetansen i faget. I de tilfellene vil den voksne måtte kunne den aktuelle metoden for å få godkjent hele faget.

Forsvarlighetsvurdering

– bred nok kompetanse i faget

Det er et krav i § 4-13 fjerde ledd at vurderingen skjer på et forsvarlig grunnlag. Dette har også betydning for tolkningen av likeverdighet. Med forsvarlig grunnlag til å fortsette på neste nivå i Norge, menes blant annet at den voksne har faglige forutsetninger til å delta i opplæringen på neste trinn i videregående opplæring her i landet, og at den voksne samlet sett etter Vg3 trolig vil være faglig utrustet til å delta i videre studier eller arbeidsliv. I dette kan det tolkes inn at den voksnes kompetanse må dekke hovedområdene i læreplanen for faget.

I vurderingen av om realkompetanse skal godkjennes innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer, bør fylkeskommunen derfor også se på det lærefaget den voksne ønsker å oppnå sluttkompetanse i. Hva er den samlede kompetansen som en person med fag- eller svennebrev skal ha? Dette er også i samsvar med at realkompetansevurderingen skal foretas med utgangspunkt i den sluttkompetansen på Vg3 som den voksne ønsker. Det vil for eksempel si med utgangspunkt i lærefaget på Vg3. Dersom det ikke er forsvarlig å godkjenne hele faget, kan det være aktuelt å godkjenne deler av faget. Dette gjøres ved at enkelt kompetansemål godkjennes.

Mulighet til å se fag som «bygger på hverandre» i sammenheng

Det blir etter dette viktig å avklare hva som er kompetanse i de ulike fagene på de ulike trinnene. Det ses her på alle fellesfagene og programfagene for å få godkjent hele Vg1 og Vg2, jf. fag- og tidsfordelingen i Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Innenfor et utdanningsprogram er det fag som bygger på hverandre i ulik grad på de ulike trinnene. Dette er enklest i felles-

fagene som stort sett har en læreplan for flere trinn, og de programfagene som har en læreplan for opplæringen over flere trinn. Det forekommer også i programfag som har ulike læreplaner. Det siste er særlig vanlig innenfor yrkesfag. I noen fag er det et spiralprinsipp. I disse tilfellene vil det være slik at dersom den voksne får godkjent dette faget på det høyeste trinnet, så vil hun eller han også få det godkjent på lavere trinn. For en voksen i et programfag på Vg3 som vurderes til ikke å ha behov for mer opplæring i faget på Vg3 før fag- eller svenneprøven, kan også programfaget på Vg2 være godkjent.

Dersom det er kompetansemål på Vg1 som vi ikke finner igjen på Vg2 eller Vg3, og som er en del av den samlede kompetansen i faget etter Vg1, så må det vurderes om den voksne har denne kompetansen. Dersom den voksne ikke har denne kompetansen i faget etter læreplanen til Vg1, så kan det være at den voksne får godkjent hele Vg2 og blir vurdert til å ikke ha behov for mer opplæring til Vg3 i programfaget, men at bare deler av programfaget til Vg1 blir godkjent.

8.1.2 Likeverdig kompetanse

– faglig nivå for å tilsvare godkjent

For å få godkjent et fag gjennom en realkompetansevurdering må den voksnes kompetanse tilsvare «godkjent». Hvilket faglig nivå som kreves for å godkjenne den voksnes kompetanse som likeverdig, følger av en tolkning av hva godkjent uttrykker. Godkjent uttrykker at den voksne har en kompetanse i faget som tilsvarer minst laveste bestått karakter. Ellers ville ikke vurderingsuttrykket godkjent ha et innhold.

Godkjent i fag med opplæring i skole

I fag hvor det er fastsatt i tilbudsstrukturen at opplæringen gis i skole, må det i vur-

deringen av om den voksnes kompetanse er godkjent, vurderes om hans eller hennes kompetanse i faget minst tilsvarer karakteren 2. Karakteren 2 er etter forskrift til opplæringsloven § 3-4 laveste bestått karakter. Karakteren 2 uttrykker at den voksne har lav kompetanse i faget. Når den voksne har kompetanse tilsvarende bestått, skal faget godkjennes.

Godkjent i fag med opplæring i bedrift

For fag hvor det er fastsatt i tilbudsstrukturene at normalmodellen er opplæring i bedrift, er det kravene for å få bestått til fag- og svenneprøven som gjelder. Det vil si at den voksne må vise at hun eller han har «tilfredsstillende eller god kompetanse i faget», jf. § 3-4 femte ledd. Det vil ikke være tilstrekkelig at den voksne viser lav kompetanse i faget, dvs. en kompetanse som tilsvarer karakteren 2. Også dersom den voksne blir realkompetansevurdert til Vg3 på yrkesfaglige utdanningsprogrammer med opplæring i bedrift, vil det kvalitative kravet være beståttkravet som gjelder til fag- eller svenneprøven.

Dersom den voksne har denne kompetansen, har ikke hun eller han behov for mer opplæring i det aktuelle programfaget før hun eller han meldes opp til fag- eller svenneprøven. Men vi minner her om at dette faget ikke kan bli godkjent som en sluttvurdering, jf. § 4-13 første ledd siste punktum.

8.2 Forsvarlig grunnlag for å vurdere den voksnes realkompetanse

Når den voksne skal realkompetansevurderes, skal dette gjøres på et forsvarlig grunnlag, jf. forskriften § 4-13 fjerde ledd. I kravet til forsvarlig grunnlag ligger både krav til at den som skal vurdere, har et

tilstrekkelig bredt vurderingsgrunnlag, og at vurderingen er egnet til å vise om kandidaten har den nødvendige kompetanse for yrkesutøvelse innenfor lærefaget både når det gjelder bredden i kompetansen og det faglige nivået.

8.2.1 Tilstrekkelig bredt vurderingsgrunnlag

Når fagpersonen skal gjennomføre fase 3, vurderings- og verdsettingsfasen, er det viktig at den eller de som skal vurdere den voksnes kompetanse, tar utgangspunkt i det som er lagt fram i kartleggingsfasen. I denne fasen er det samlet inn dokumentasjon på den voksnes kompetanse som vil være et viktig utgangspunkt for vurderings- og verdsettingsfasen. Gjennom å sette seg inn i dokumentasjonen fra kartleggingsfasen kan den eller de som skal gjennomføre fase 3, få et overblikk over hvilken kompetanse den voksne kan antas å ha innenfor programområdet til Vg3, mv.

Vurderings- og verdsettingsfasen bør alltid starte med en vurderingssamtale hvor fagpersonen og den voksne går gjennom den voksnes dokumentasjon. I vurderingssamtalen er hensikten at fagpersonen danner seg et inntrykk av den voksnes kompetanse og tar stilling til om det er behov for å bruke andre metoder enn samtalen. For å skaffe et tilstrekkelig vurderingsgrunnlag er dette ofte nødvendig. I kravet til forsvarlig grunnlag er det et krav om at fagpersonen må ha vurdert hva den voksne kan. Realkompetansevurdering er ikke en dokumentasjonsordning, men samtidig er den skriftlige dokumentasjonen et viktig utgangspunkt for realkompetansevurderingen. Attester, kursbevis og andre dokumenter inngår som en del av realkompetansevurderingen. Fagpersonen bør gjennom vurderingssamtalene for eksempel avdekke om den voksne kan bruke faglige uttrykk, og om

delers av den samlede kompetansen i læreplanen allerede her kan «utkvitteres».

En realkompetansevurdering skal vurdere hva den voksne kan på tidspunktet for vurderingen. Dette vil ha betydning for hvilke metoder fylkeskommunen tar i bruk i vurderings- og verdsettingsfasen, og fører til at det ofte er andre metoder som er egnet i denne fasen enn i kartleggingsfasen.

Grad av kompleksitet i kompetansen som den voksne viser

I Kunnskapsløftet beskrives kompetanse som «evnen til å løse oppgaver og mestre komplekse utfordringer». For å vurdere den voksnes kompetanse bør metodene være egnet til å vise at hun eller han kan mestre komplekse utfordringer. Å bruke andre metoder enn vurderingssamtalene er også viktig for å få fram kompetanse hos den voksne som ikke er dokumentert, eller som i mange tilfeller er taus kompetanse.

Kompetansemålene i læreplanen for fag må tolkes slik at det blir klart hvilken samlet kompetanse den voksne må vise for å få godkjent et fag. Kompetansemålene må analyseres for å avklare graden av kompleksitet. Grad av kompleksitet kan avklares både ved å se på verbene som er brukt, og ved å se på hva den voksne skal ha kompetanse i. Videre vil innholdet, som kompetansen kan fylles med, være med på å bestemme kompleksiteten. I tømrerfaget kan kompetansemålene bestå av flere forskjellige typer innhold med forskjellig kompleksitet. Det kan være forskjell i kompleksitet på om innholdet i oppgaven er å bygge en dokkestue uten innlagt vann, oppvarming og elektrisitet, eller en enebolig på 300 m².

Samtidig er det viktig å være klar over hvordan det har vært arbeidet med

innholdet, siden dette kan gi forskjeller i kvalitet på arbeidet og dermed kompleksitet. I visse tilfeller kan det derfor også være en høyere grad av kompleksitet i arbeid utført på dokkestuen enn på eneboligen på 300 m², for eksempel ved at faglige detaljer er utført på et høyere kvalitativt nivå.

8.2.2 Prinsipper for vurdering og valg av metoder

Metodene i denne fasen må gi en gyldig vurdering som er mest mulig pålitelig. For å avgjøre valg av metoder mener vi det er nødvendig med god læreplanfaglig kompetanse, god vurderingsfaglig kompetanse og god fagkompetanse.

Metodene må vurdere den voksnes kompetanse mot den samlede kompetansen. Et grunnleggende prinsipp for vurdering er at den er gyldig (valid), dvs. at metodene som brukes, måler det fagpersonen har til hensikt å vurdere/måle. Dette stiller store krav til forståelsen av hvilken kompetanse den voksne har, og hvilke metoder som kan brukes for at den voksne skal få vist denne kompetansen. I denne forbindelse er det også viktig å huske at en realkompetansevurdering har som hensikt å avdekke, vurdere og verdsette det den voksne kan. Hensikten med en realkompetansevurdering er ikke å finne mangler i den voksnes kompetanse. Det betyr at metodene bør være egnet til å få fram både åpen og taus kompetanse, og at det ikke har noen betydning hvordan den voksne har tilegnet seg denne kompetansen. Når skriftlige ferdigheter er en del av den samlede kompetanse etter læreplanen, må det brukes metoder hvor den voksne faktisk skriver.

Tolkningsfellesskap

For at realkompetansevurdering som vurderingsmetode skal ha tillit, er pålitelighet (reliabilitet) viktig. Realkompetansevurderingen bør gi tilnærmet likt resultat uavhengig av hvor den foregår, og hvem som gjennomfører den. Fagpersoner som vurderer realkompetansen til den samme voksne på samme måte, på ulike tidspunkt, bør komme til et likt resultat dersom realkompetansevurderingen skal ha høy pålitelighet. Høy pålitelighet sikres ved å lage klare og presist definerte vurderingskriterier. Læreplanen må tolkes slik at fagpersonen(e) har en mest mulig lik forståelse av kravene til innhold og nivå i læreplanen for faget, og en vurdering av om kompetansen til den aktuelle voksne oppfyller dette. Det må være slik at andre fagpersoner ved å gjøre det samme arbeidet kommer tilnærmet til det samme resultatet. En måte er å etablere tolkningsfellesskap. Påliteligheten forbedres når to eller flere fagpersoner vurderer den voksnes kompetanse i faget. Direktoratet mener det i mange tilfeller er nødvendig med mer enn én fagperson som gjennomfører vurderingen for å sikre påliteligheten og gjennomføringen av realkompetansevurderingen på et forsvarlig grunnlag.

8.2.3 Aktuelle metoder for vurdering

Når det skal avgjøres hvilke metoder som er egnet til å avdekke hva den voksne kan, er det viktig å se både fagets egenart og behovet til den enkelte voksne. De bør bli realkompetansevurdert ved at det brukes metoder som etter en faglig vurdering er egnet for å få fram den enkeltes kompetanse. Da er det ofte nødvendig å bruke mer enn én metode. Ved å bruke flere metoder vil også påliteligheten og gyldigheten til vurderingen øke.

Ved valg av metoder er det viktig å huske at hensikten med innføringen av ordningen med realkompetansevurdering var at den voksne skulle få dokumentert sin kompetanse uten å gå veien om tradisjonelle prøveordninger. Metodene som anvendes, må ikke stride mot dette prinsippet. Dette betyr at en realkompetansevurdering ikke skal ha form av en «mini-eksamen» eller en liten fag- eller svenneprøve.

Fagpersonen(e) bør sette seg inn i eventuell skriftlig dokumentasjon av den voksnes kompetanse på forhånd. Vurdering av dokumentasjonen er ofte et utgangspunkt for ytterligere vurdering og verdsetting ved å bruke andre metoder. Hensikten med dette arbeidet er først og fremst å gjøre seg opp en oppfatning av møtepunktene mellom læreplanen og kompetansebeskrivelsene før en går inn i samtaler med den voksne. Under realkompetansevurderingen gjentar og utdypes den voksne og fagpersonen denne analysen sammen. Direktoratet mener en vurderingssamtale i en eller annen form alltid bør være en del av realkompetansevurderingen og bør innlede vurderings- og verdsettingsfasen.

Eksempler på vurderingsmetoder som kan være aktuelle:

- Vurdering av skriftlig dokumentasjon
  - I fagene norsk og engelsk inngår en skriftlig og muntlig oppgave
- Dialogbasert intervju/vurdering
  - En samtale hvor målene i læreplanen prøves.
  - Samtalen kan kombineres med en skriftlig oppgave, bruk av IKT-verktøy, osv.
- En caseoppgave som den voksne skal løse
- Muntlig prøving hvor den voksne skal forklare noe, osv.

- Yrkesprøving: yrkesintervju og praktisk prøving
  - Med utgangspunkt i Vg3-læreplanen
  - Metoden brukes for å vurdere den voksnes kompetanse i forhold til læreplanen
- Praktisk prøving i mindre skala enn yrkesprøving
- Selvevaluering

Metodene må være egnet til å få fram taus kompetanse

For at realkompetansevurderingen skal gjøres på et forsvarlig grunnlag, bør metodene også være egnet til å avdekke, vurdere og verdsette udokumentert og taus kompetanse. Den voksne kan i kartleggingen legge fram dokumentasjon som viser hva hun eller han kan eller har gjort/utført enten etter egen eller andres vurdering. Dette er den voksnes åpne kompetanse, og kartleggingen gir et grunnlag og utgangspunkt for å vurdere dette. Mange voksne har, gjennom for eksempel arbeidserfaring, tilegnet seg mye taus kompetanse. For mange vil dette være kompetanse de ikke er bevisste på, eller som det er vanskelig å uttrykke. Dette er ofte en blanding av kunnskap og erfaring som sitter i ryggmargen på en fagperson. Taus kompetanse kan være vanskelig å avdekke. Det enkleste er å avdekke den gjennom praktisk handling, f. eks. ved å utføre en oppgave og så be den voksne om å forklare hva han eller hun gjør.

En realkompetansevurdering forutsetter personlig frammøte. Spesielt er dette viktig for å få synliggjort den voksnes «tause kunnskap».

Vurderingen av likeverdighet

Kompetansekrevende situasjoner kan være sammensatte og ulike. Det er oppgaven individet står overfor, som er av-

gjørende for hvilken kompetanse som kreves. En realkompetansevurdering må derfor sette søkelys på den voksnes samlede kompetanse. Det vil si om den voksne er i stand til utføre arbeidsoppgaver/ anvende kunnskaper i faget slik det er beskrevet i den enkelte læreplan, eller om den voksne gjennom refleksjon viser innsikt i/ forståelse for grunnleggende begreper og prinsipper i et fag. Kompetansemålene gir lokal handlefrihet både når det gjelder innhold, organisering og arbeidsmåter. Den samme «handlefrihet» legges til grunn i en realkompetansevurdering.

Når den voksne skal realkompetansevurderes, vil det være slik at hun eller han ikke bare skal kunne utføre en praktisk handling. Den voksne må også kunne forklare hva hun eller han gjorde og hvorfor. Dette kan gjøres ved for eksempel å ta i bruk faglige uttrykk og tegninger eller modeller. Den voksne kan skrive en bruksanvisning, en framdriftsplan eller forklare steg for steg hvordan han eller hun går fram, osv. Hvor strenge krav som skal stilles til bruk av faglige uttrykk og tegninger mv. for at den voksnes kompetanse skal vurderes som likeverdig, følger av kompetansemålene. Innen mange programfag innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammene er det ofte krav om bruk av faglige uttrykk, planlegging, gjennomføring og vurdering av eget arbeid. Et eksempel er programfaget produksjon i læreplanen i felles programfag i Vg1 design og håndverk. En voksen som ønsker å bli realkompetansevurdert for å få svennebrev som gullsmed, må kunne vise at hun eller han kan bruke faglige uttrykk innenfor gullsmedfaget, planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeidet for å få godkjent dette programfaget. Det betyr at den voksne både må kunne bruke kompe-

tansen og begrunne hvorfor hun eller han gjør det som blir gjort.

Særlig om vurdering innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer

En realkompetansevurdering innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer bør relateres til faglig innhold med utgangspunkt i lærefaget. Realkompetansevurderingen bør ta utgangspunkt i reelle, virkelighetsnære og komplekse arbeidsoppgaver, for eksempel skjema og tegninger. Hvor mye som skal være muntlig, hvor mye som skal være dialoger/ vurderingssamtaler i begynnelsen, underveis og til slutt, hvor mye som må vises ved praktisk utførelse, og hvor mye som skal være skriftlig, kan variere fra fag til fag. Den praktiske utførelsen på Vg3-nivå er spesielt viktig. Dersom for eksempel en kandidat i elektrikerfaget skal vurderes i forhold til å montere og sette i drift ulike varme- og belysningssystemer, som er en del av den samlede kompetansen i Vg3 i læreplanen i elektrikerfaget, må kandidaten i praksis montere og sette i drift ulike varme- og belysningssystemer.

Yrkesprøving

Yrkesprøving er en metode som er omtalt som særlig egnet for innvandrere uten papirer. Direktoratet mener denne metoden vil være godt egnet for alle med arbeids erfaring. Gjennom yrkesprøvingen får den voksne mulighet til å vise sin kompetanse i praksis. Dette kan være egnet til å få fram den tause kunnskapen hos voksne, og kan gi et godt bilde av hva hun eller han kan. For at yrkesprøving skal gi den voksne en mulighet til å vise sin kompetanse på en best mulig måte, vil det ofte være lurt å gjennomføre yrkesprøvingen på et sted som er kjent for den voksne, for eksempel på hans eller hennes arbeidsplass. I enkelte tilfeller er praktisk arbeid styrt av

særskilte bestemmelser utenfor opplæringsloven, for eksempel arbeidsmiljøloven med forskrifter. Dette må det tas særskilt hensyn til ved yrkesprøving.

Tverrfaglig eksamen

Det kan være mulig å godkjenne tverrfaglig eksamen til Vg2 i yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Metodene må da gjøre det mulig for den voksne å vise at hun eller han har den kompetansen som denne eksamen har til hensikt å prøve. Her vil praktiske oppgaver ofte være godt egnet.

Realkompetansevurdering skjer i møte med den voksne

En realkompetansevurdering som kun er basert på en godkjenning av den skriftlige dokumentasjonen fra kartleggingen, er ikke gjennomført på et forsvarlig grunnlag. Dersom fylkeskommunene legger dette til grunn, vil ikke saken være forsvarlig utredet etter forvaltningsloven § 17. Fagpersonen må snakke med den voksne og anvende andre metoder for å avdekke, vurdere og verdsette hva den voksne faktisk kan. En realkompetansevurdering som kun er basert på skriftlig dokumentasjon, innebærer ofte at den voksne ikke får vist alt hun eller han kan, og at realkompetansevurderingen ikke er gjennomført i samsvar med forskriften § 4-13. Det kan være grunnlag for klage dersom fylkeskommunen ved fagpersoner ikke har snakket med den voksne.

8.2.4 Anbefaling fysiske omgivelser

Det er ikke regulert hvor realkompetansevurderingen skal foregå. Vurderingen bør foregå i lokaler som bidrar til at voksne får vist sin kompetanse på en forsvarlig måte. Vi anbefaler derfor:

- Hvis den voksne ønsker det, kan det være positivt å møtes et sted som den voksne velger (arbeidsplass e.l. hvor

- voksne er kjent).
- Det kan også være positivt å møtes på en arena hvor yrket blir utøvd.
  - Vurderingen skal være i samsvar med krav til HMS.

8.3 Anbefalte krav til fagpersonens kompetanse i denne fasen

I fase 3 mener vi fagpersonene bør ha god fagkompetanse i lærefaget eller programområdet som skal vurderes. De bør

- ha god kjennskap til innholdet i de aktuelle læreplanene, og hva som er den samlede kompetansen i faget
- ha formell kompetanse i faget
- ha god kjennskap til praksisfeltet
- ha god kompetanse om realkompetansevurdering som metode
- ha god evne til å skape en dialog med kandidaten

Direktoratet mener at ved realkompetansevurdering på Vg3-nivå i lærefag i yrkesfaglige utdanningsprogrammer bør vurderingen foretas av minst to personer som har formell faglig kompetanse innenfor fagområdet, og har oppdatert arbeidslivserfaring i faget. Fylkeskommunen skal sikre at fagpersonene har tilfredsstillende vurderingsfaglig kompetanse. Vi anbefaler å benytte medlemmer i prøvenemnda for faget eller personer med tilsvarende kompetanse til å foreta realkompetansevurderinger i lærefag på Vg3-nivå.

I enkelte tilfeller er praktisk arbeid særskilt styrt av bestemmelser utenfor opplæringsloven, for eksempel arbeidsmiljøloven med forskrifter. Dette kan medføre særlige krav også til fagpersoner. Innen matros, motormann og elektrikerfaget er hele eller deler av yrkesutøvelsen styrt av internasjonale konvensjoner som stiller krav til omfanget av

opplæringen, og til at de som vurderer, har en spesiell kompetanse. Ved å bruke medlemmer av prøvenemndene i de forskjellige lærefagene blir det god kontroll med at alle utenforliggende lover og forskrifter er oppfylt med henblikk på krav til prøvesituasjon og til den som skal realkompetansevurdere.

9. Fase 4

Dokumentasjon – Enkeltvedtak

Kort beskrivelse av fasen:

Dokumentasjonsfasen er den siste fasen. Her skal fylkeskommunen dokumentere resultatet av vurderingen og innholdet i vurderingen i et enkeltvedtak, samt utarbeide et kompetansebevis hvor det går fram hva den voksne har fått godkjent. Dette skal utarbeides så snart som mulig

Sentralt i denne fasen er at

- det gjøres et enkeltvedtak om realkompetansevurdering
- det skrives ut et kompetansebevis som dokumenterer det som er godkjent

Den voksne skal ha begge deler. Nedenfor gjengis kravene til dette.

9.1 Krav til enkeltvedtak

Realkompetansevurdering er et enkeltvedtak. Det innebærer at saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven gjelder. Det er krav til et enkeltvedtak ifølge §§ 23 flg. Her

er det fastsatt krav om at enkeltvedtaket skal være skriftlig og begrunnet.

9.1.1 Krav til skriftlighet og underretning om enkeltvedtaket

Det følger av forvaltningsloven § 23 at enkeltvedtaket skal være skriftlig, dersom ikke dette av praktiske grunner er særlig byrdefullt. Ved realkompetansevurdering er det neppe aktuelt å ha noe annet enn et skriftlig enkeltvedtak. Tvert imot vil det i slike saker være viktig for den voksnes rettsikkerhet og for dokumentasjonen og muligheten for å klage at det fattes skriftlige enkeltvedtak.

Den voksne skal underrettes når det fattes enkeltvedtak om realkompetansevurdering, jf. forvaltningsloven § 27. Underretningen, som i praksis vil være enkeltvedtaket, skal være skriftlig, og den skal blant annet opplyse om reglene for klageadgang og retten til å se sakens dokumenter. Underretningen skal sendes til partene i saken. Den voksne er part.

9.1.2 Krav til begrunnelse

I tilknytning til kravet om underretning om enkeltvedtaket har den voksne krav på en begrunnelse for enkeltvedtaket. Begrunnelsesplikten er en sentral del av forsvarlighetsprinsippet, og det er viktig at fylkeskommunen gir den voksne en skikkelig begrunnelse.

Hovedregelen om begrunnelse finnes i § 24. Her sies det at "Enkeltvedtak skal grunngis". Det kreves at fylkeskommunen skal gi begrunnelsen samtidig med at vedtaket treffes. Unntak fra begrunnelsesplikten finnes i § 24 annet og tredje ledd. Innholdet i begrunnelsen er regulert i § 25. Dette er for realkompetansevurdering presisert i forskriften § 6-47. I enkeltvedtaket skal det gå klart fram

- hva den voksne har fått godkjent
- rettsreglene som gjelder
- hvilke opplysninger som er lagt til grunn i saken
- hovedhensynene som er vektlagt i skjønnsutøvelsen ved vurderingen av realkompetansen til den voksne, jf. forvaltningsloven § 25

Konklusjonen i enkeltvedtaket skal være klar og tydelig

Dersom fylkeskommunen, etter å ha gjennomført realkompetansevurderingen, konkluderer med at den voksne ikke får godkjent sin kompetanse, må de i vedtaket begrunne hvorfor. Dersom fylkeskommunen finner at den voksne får godkjent fag eller deler av fag, må enkeltvedtaket inneholde en oversikt over hva som godkjennes. Dette skal gå klart og tydelig fram. Vi anbefaler at selve vedtaket, det vil si konklusjonen, kommer først i dokumentet.

Vise til rettsregler

Deretter kommer begrunnelsen. Begrunnelsen skal først vise til de rettsreglene som begrunnelsen bygger på. Unntaket er dersom det må antas at den voksne kjente til disse reglene. Dette vil kun gjelde i særlige tilfeller. Gode grunner taler for at det rettslige grunnlaget heller utdypes, jf. forvaltningsloven § 25 første ledd annet punktum. Her får fylkeskommunen, i den grad det er nødvendig, pålegg om at begrunnelsen også skal gjengi innholdet i reglene eller den problemstillingen vedtaket bygger på. Dette innebærer at fylkeskommunen må synliggjøre det rettslige vurderingstemaet som enkeltvedtaket bygger på. For enkeltvedtak om realkompetansevurdering innebærer dette at fylkeskommunen gjengir innholdet i opplæringsloven §§ 4A-3 og forskriften §§ 4-13 og 6-47, eller gjengir problemstillingen som er vurdert i forbindelse med enkeltvedtaket.

Faktiske forhold som er lagt til grunn

Det neste kravet til begrunnelsen er at den skal inneholde de faktiske forholdene som er lagt til grunn. Det er tilstrekkelig at det i enkeltvedtaket blir vist til eller redegjort for de faktiske forhold i sin alminnelighet. Dette innebærer at hovedtrekkene i den voksnes realkompetanse gjengis.

Hovedhensyn

Fylkeskommunen bør også i sin begrunnelse nevne de hovedhensyn som har vært avgjørende ved utøvingen av forvaltningsmessig skjønn, jf. forvaltningsloven § 25. Når det gjelder saker om realkompetansevurdering, betyr dette at det bør nevnes hva fylkeskommunen har trukket inn i vurderingen etter §§ 4-13 og 6-47. Hvorfor har den voksne fått godkjent eller ikke fått godkjent hele eller deler av fag.

9.1.3 Enkeltvedtaket skal være individualisert

Et viktig krav til enkeltvedtaket er at det skal være individualisert. Den voksne har rett til å få godkjent realkompetanse som er likeverdig med den kompetansen som oppnås gjennom videregående opplæring, jf. forskriften § 4-13. Det er ikke mulig å treffe denne typen avgjørelse uten at enkeltvedtaket gir en begrunnelse basert på den enkelte voksne og den realkompetansen hun eller han har. Et standardisert vedtak tyder på at fylkeskommunen ikke har foretatt en individualisert og konkret vurdering av den voksnes realkompetanse, slik både forskriften § 4-13 og forvaltningsloven krever.

Dersom fylkeskommunen bruker et standardisert enkeltvedtak hvor den konkrete saken ikke vurderes, er dette en saksbehandlingsfeil. Den voksne kan klage på dette til fylkesmannen med den begrunnelse at hun eller han ikke har fått en

individualisert behandling. Dette er i strid med reglene i opplæringsloven § 4A-3 og forskriften §§ 4-13 og 6-47. Det er bare i de tilfeller det er grunn til å regne med at saksbehandlingsfeilen ikke kan ha virket bestemmende på innholdet i vedtaket, at vedtaket er gyldig tross saksbehandlingsfeilen. Konsekvensen kan bli at fylkesmannen opphever vedtaket og sender det til fylkeskommunen for ny behandling, eller at fylkesmannen selv gjør et nytt vedtak.

Det er grunn til å understreke at forvaltningsloven ikke er til hinder for at deler av enkeltvedtaket er standardisert, eksempelvis framstillingen av de reglene vedtaket bygger på og informasjonen om klageadgang. Effektivitetshensyn tilsier også at dette gjøres. Dette innebærer ikke at enkeltvedtaket blir regnet som standardisert.

Underretning

I forvaltningsloven § 27 står det at «det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, skal sørge for at partene underrettes om vedtaket så snart som mulig». I det ligger det et krav om at utfallet av realkompetansevurderingen ikke kan utsettes til den voksne har fullført den opplæringen hun eller han tas inn til.

9.2 Kompetansebevis

Voksne som får godkjent hele eller deler av fag gjennom en realkompetansevurdering, har rett til å få dette ført på et vitnemål eller et kompetansebevis. Vurderingsuttrykkene som brukes ved en realkompetansevurdering, er «godkjent» i hele eller deler av fag. Godkjent realkompetanse er likeverdig med bestått. Godkjent realkompetanse i hele fag skal føres på et

vitnemål ⁹ eller på et kompetansebevis. Godkjent realkompetanse i deler av fag skal føres på et kompetansebevis. Resultatet av realkompetansevurderingen på Vg3 innenfor yrkesfaglige utdanningsprogrammer føres ikke på kompetansebeviset i og med at det ikke kan gis en sluttvurdering her. Resultatet skal gå fram av enkeltvedtaket.

Dersom den voksne har fått godkjent bare deler av et fag, skal det føres en merknad om dette. I et vedlegg til kompetansebeviset skal det redegjøres for de delene av faget som er vurdert og godkjent på kompetansemålnivå. Det den voksne eventuelt ikke får godkjent i en realkompetansevurdering, skal ikke føres på kompetansebeviset.

For mer om dette, se våre årlige retningslinjer for føring av vitnemål og kompetansebevis i videregående opplæring.

9.3 Anbefalte krav til fagpersonens kompetanse i denne fasen

I fase 4 er det avgjørende at fagpersonene har forvaltningskompetanse og har god kjennskap til hvordan et enkeltvedtak skal skrives i samsvar med forskrift til opplæringsloven §§ 4-13 og 6-47, samt med forvaltningsloven. I tillegg må fagpersonen ha god kjennskap til hvordan et kompetansebevis skal føres, jf. forskrift til opplæringsloven § 4-35.

---

⁹ Forutsatt at de øvrige vilkårene for å få utstedt vitnemål er oppfylt, se § 4-34.

Etter at den voksne er realkompetansevurdert og har fått dokumentert dette gjennom enkeltvedtaket og kompetansebeviset, vil noen voksne ønske videregående opplæring, mens andre ikke gjør det. Her i del 3 omhandles den voksnes rett til å klage.

10. Klage

Den voksne kan klage på enkeltvedtaket etter forskriften § 5-15. I § 5-15 vises det til at reglene om klage i forvaltningsloven gjelder.

Klagen skal være skriftlig og sendt innen tre uker etter at den voksne ble underrettet om vedtaket, jf. forvaltningsloven § 29. Det følger av § 4-13 at det er fylkesmannen som er klageinstans. Det er ellers klage-reglene i forvaltningsloven som gjelder.

Den voksne kan klage på dette:

- Resultatet av realkompetansevurderingen.
- Lovanvendelsen og skjønnsutøvelsene til fylkeskommunen.
- De faktiske opplysningene som er lagt til grunn.
- Saksbehandlingsfeil.

Det følger av forvaltningsloven at klagen skal sendes til den som gjorde enkeltvedtaket, ikke direkte til fylkesmannen som er

klageinstans. Klagen skal derfor sendes til fylkeskommunen som skal forberede saken og vurdere klagen. Fylkeskommunen kan endre vedtaket til gunst for klageren. Fylkeskommunen treffer da et nytt vedtak som sendes til klageren. Fylkeskommunen skal opplyse om klageadgang også på dette vedtaket. Dersom fylkeskommunen ikke mener at vedtaket bør omgjøres til gunst for klageren, skal det sendes til klageinstansen for behandling.

Fylkesmannen kan se på alle sider av saken og kan treffe nytt vedtak selv eller oppheve fylkeskommunens vedtak og sende saken tilbake til fylkeskommunen for ny behandling, jf. forvaltningsloven § 34. Et vedtak i klageinstansen er endelig og kan ikke klages på, jf. § 5-3.

Ved delvis medhold skal saken ikke sendes til klageinstansen, men det skal opplyses om at det er klageadgang på dette.

